

Program praktyk pedagogicznych podnoszących jakość kształcenia w zawodzie nauczyciela

Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Łodzi | 90-542 Łódź | ul. Żeromskiego 115 | Tel./Fax 42 630 30 72 w. 42 | e-mail: projekt.praktyka@wsp.lodz.pl | www.praktyki-pedagogiczne.pl

Rekomendacje w zakresie teoretycznego przygotowania studentów do wykonywania zawodu nauczyciela

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Człowiek – najlepsza inwestycja

Projekt „Praktyka na miarę szyta. Program praktyk pedagogicznych podnoszących jakość kształcenia w zawodzie nauczyciela” współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach działania 3.3 Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Rekomendacje w zakresie teoretycznego przygotowania studentów do wykonywania zawodu nauczyciela

opracowane w ramach projektu:
Praktyka na miarę szyta. Program praktyk pedagogicznych podnoszących jakość kształcenia w zawodzie nauczyciela

Rekomendacje współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (Priorytet III. Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.3. Poprawa jakości kształcenia, Poddziałanie 3.3.2. Efektywny system kształcenia i doskonalenia nauczycieli – projekty konkursowe).

**Rekomendacje opracowane przez
Instytut Nauk Społeczno-Ekonomicznych sp. z o.o.**

ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 17, 90–248 Łódź
tel.: (42) 633 17 19, faks (42) 209 36 85

Rekomendacje opracował zespół w składzie:

dr Katarzyna Czekaj
Piotr Błędowski

Redakcja językowa:

Katarzyna Goszczyńska-Jurgielanec
Kinga Dudzik

Skład:

Joanna Skrońska

Projekt okładki:

Bartosz Jachnik

ISBN 978-83-63120-47-4

Druk:

Drukarnia Cyfrowa i Wydawnictwo „Piktor”
ul. Tomaszowska 27, 93–231 Łódź
tel.: (42) 659 71 78, faks: (42) 617 03 07
www.piktor.pl

■ SPIS TREŚCI

Wstęp.....	7
Przygotowanie teoretyczne nauczycieli/nauczycielek – cele, problemy i determinanty skuteczności	10
Teoretyczne przygotowanie studentów/studentek do wykonywania zawodu nauczyciela/nauczycielki w świetle najważniejszych dokumentów prawnych i strategicznych.....	14
Przygotowanie zawodowe nauczycieli/nauczycielek edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej.....	29
Treści kształcenia na studiach pedagogicznych	29
Psychologiczne przygotowanie nauczycieli/nauczycielek w toku kształcenia w szkole wyższej.....	35
Metody kształcenia na studiach pedagogicznych	42
Organizacja kształcenia nauczycieli	46
Przygotowanie nauczycieli/nauczycielek do funkcjonowania w środowisku zawodowym i na edukacyjnym rynku pracy	50
Przygotowanie teoretyczne nauczycieli/nauczycielek w świetle wyników badań empirycznych.....	57
Metodologia badań	58
Charakterystyka badanej populacji.....	59
Analiza wyników badań	60

Teoretyczne przygotowanie zawodowe w opiniach studentów/studentek pedagogiki.....	60
Teoretyczne przygotowanie zawodowe w opiniach nauczycieli/nauczycielek-praktyków.....	66
Bibliografia	75
Spis wykresów	80

■ WSTĘP

Rekomendacje w zakresie teoretycznego przygotowania studentów do wykonywania zawodu nauczyciela, będące treścią niniejszego opracowania, opracowano w ramach projektu *Praktyka na miarę szyta. Program praktyk pedagogicznych podnoszących jakość kształcenia w zawodzie nauczyciela*, realizowanego przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Łodzi. Projekt jest skierowany do studentów zintegrowanej edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, a jego celem jest podniesienie wśród uczestników poziomu kompetencji wymaganych w zawodzie nauczyciela. Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (Priorytet III – Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.3. Poprawa jakości kształcenia, Poddziałanie 3.3.2. Efektywny system kształcenia i doskonalenia nauczycieli – projekty konkursowe.).

Przedstawienie rekomendacji prowadzących do zwiększenia efektywności, modernizacji i aktualizacji funkcjonującego obecnie modelu teoretycznego przygotowania nauczycieli/nauczycielek edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej było możliwe dzięki przeprowadzeniu kompleksowych badań jakościowych i ilościowych. Podstawą dla sformułowanych w niniejszym opracowaniu wniosków i zaleceń była analiza *desk-research*, obejmująca specjalistyczną literaturę przedmiotu, najważniejsze dla tematyki akty prawne i dokumenty strategiczne, a także dane zastane pochodzące z baz Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz Głównego Urzędu Statystycznego. W części empirycznej raportu wykorzystano natomiast wnioski z analizy wyników badania ankietowego, przeprowadzonego w ramach projektu z dwiema grupami respondentów: studentów/studentek kierunków pedagogicznych uczestniczących w praktykach pedagogicznych oraz nauczycieli/nauczycielek pełniących funkcję opiekunów praktyk. W tej części opracowania zaprezentowano również analizę wyników

badania fokusowego, do udziału w którym zaproszono dyrektorów placówek oświatowych przyjmujących praktykantów.

W pierwszym rozdziale zdefiniowano najważniejsze elementy, jakie składają się na przygotowanie zawodowe nauczycieli/nauczycielek, a także wskazano czynniki, które decydują o efektywności systemu kształcenia teoretycznego nauczycieli/nauczycielek na studiach wyższych. Określono także najważniejsze uwarunkowania natury cywilizacyjnej, społecznej i gospodarczej, determinujące wprowadzanie zmian w zakresie tego systemu. W drugim rozdziale prześledzono wytyczne, dotyczące standardów kształcenia nauczycieli, zawarte w rozporządzeniach Ministerstwa Edukacji Narodowej. Zweryfikowano je następnie ze wskazaniami sformułowanymi w dokumentach strategicznych odnoszących się do kierunków rozwoju edukacji i wychowania dzieci oraz młodzieży w kraju i w Europie. W tym kontekście sformułowano pierwsze rekomendacje, dotyczące przede wszystkim zmian systemowych w zakresie kształcenia nauczycieli/nauczycielek w Polsce. Trzeci rozdział poświęcono omówieniu modelu kształcenia teoretycznego nauczycieli/nauczycielek w czterech jego najważniejszych aspektach: treści obecnych w programach nauczania w szkołach wyższych na kierunku pedagogika i specjalności: zintegrowana edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna, psychologicznego przygotowania pedagogów, metod stosowanych w pracy ze studentami/studentkami na wspomnianym kierunku studiów oraz organizacji kształcenia nauczycieli. Także w tej części opracowania wskazano propozycje działań, jakie mogą usprawnić i zoptymalizować akademickie kształcenie kadry pedagogicznej szkół i przedszkoli. Czwarty rozdział dotyczy przygotowania nauczycieli/nauczycielek do poruszania się w środowisku zawodowym i na edukacyjnym rynku pracy. Zaprezentowane w nim analizy umożliwiły sformułowanie rekomendacji, których wdrożenie pozwoli absolwentom kierunków pedagogicznych na efektywne poszukiwanie zatrudnienia w obszarze edukacyjnego rynku pracy, tak w Polsce, jak i za granicą. Zostały także zaproponowane działania pozwalające na lepsze przygotowanie początkujących nauczycieli/nauczycielek do funkcjonowania w środowisku pracy, jakim jest szkoła czy przedszkole, oraz do świadomego i odpowiedzialnego planowania rozwoju osobowościowego i kariery zawodowej. W rozdziale piątym dokonano analizy wyników badań empirycznych przeprowadzonych w ramach projektu – badania fokusowego oraz ankietowego. Opinie dyrektorów placówek oświatowych uczestniczących w praktykach pedagogicznych, nauczycieli/nauczycielek – opiekunów/opiekunek praktyk oraz samych studentów/studentek pozwoliły na wskazanie najważniejszych słabości i mankamentów

funkcjonującego obecnie modelu kształcenia przyszłych nauczycieli/nauczycielek. Tym samym stało się możliwe zaproponowanie rozwiązań pozwalających niwelować najpoważniejsze błędy i niedopasowania w teoretycznym przygotowaniu studentów/studentek do wykonywania zawodu nauczyciela/nauczycielki oraz wskazanie możliwości jeszcze efektywniejszego wykorzystywania ich potencjału.

■ **PRZYGOTOWANIE TEORETYCZNE NAUCZYCIELI/NAUCZYCIELEK – CELE, PROBLEMY I DETERMINANTY SKUTECZNOŚCI**

Teoretyczne przygotowanie studentów/studentek do wykonywania zawodu nauczyciela/nauczycielki obejmuje wiedzę konieczną do realizacji procesu nauczania, zgromadzoną przez nich w trakcie studiów kierunkowych. Budowany w toku kształcenia ogół wiadomości teoretycznych ma służyć studentom/studentkom w przyszłości jako podstawa do efektywnego planowania oraz wdrażania w praktyce wszelkich działań wychowawczych i dydaktycznych w pracy z uczniem. I. Kawecki przytacza elementy, które składają się na tak pojętą wiedzę zawodową nauczycieli/nauczycielek¹:

- treści związane z nauczaniem konkretnego przedmiotu;
- ogólna wiedza pedagogiczna;
- wiedza dotycząca programu nauczania danego przedmiotu;
- pedagogiczne treści wiedzy przedmiotowej (wiadomości na temat skutecznych metod i sposobów przekazywania wiedzy przedmiotowej w sposób zrozumiały dla odbiorcy);
- wiedza o uczących się i ich właściwościach (potrzebach i możliwościach na poszczególnych etapach rozwoju i kształcenia, a także o psychologicznych uwarunkowaniach procesu nauczania i uczenia się);
- wiedza o kontekście edukacyjnym (specyfice środowiska szkolnego i relacji mających w nim miejsce);
- wiedza o celach, zamierzeniach i wartościach edukacyjnych oraz ich filozoficznych i historycznych podstawach.

¹ Kawecki I., *Wiedza praktyczna nauczyciela*, Kraków 2004.

Najważniejszą właściwością wiedzy zawodowej nauczycieli/nauczycielek, także tej o charakterze teoretycznym, jest jej praktyczne zastosowanie. Innymi słowy – wszelkie gromadzone informacje, kształcone umiejętności i poznawane fakty powinny w przyszłości znaleźć zastosowanie w praktycznych działaniach nauczyciela/nauczycielki w szkole – powinno to być paradygmatem kształcenia zawodowego nauczycieli/nauczycielek wszystkich przedmiotów na wszystkich poziomach edukacji. Zatem teoretyczne przygotowanie nauczycieli/nauczycielek, wiedza, którą zdobywają w trakcie studiów, powinny służyć wykształceniu w nich szczególnych kompetencji – zdolności wykonania określonych zadań zawodowych – dydaktycznych i wychowawczych². Zakres i profil kompetencji preferowanych u nauczycieli/nauczycielek wynika zawsze z warunków społecznych, gospodarczych i politycznych, wpływających w decydującym stopniu na najważniejsze cele i założenia edukacji każdej epoki. Do najważniejszych czynników, które determinują zmiany zachodzące we współczesnym społeczeństwie i edukacji, a zatem pośrednio wpływają na pożądany „model nauczyciela/nauczycielki nowoczesnej szkoły”, zaliczyć należy³:

- uformowanie się społeczeństwa wiedzy, w którym wykształcenie staje się wyznacznikiem zarówno pozycji społecznej, jak i głównym warunkiem osiągnięcia sukcesu życiowego;
- wymogi funkcjonowania w „społeczeństwie medialnym”, w którym nauczyciel/nauczycielka przestaje być dla uczniów autorytetem i najważniejszym źródłem wiedzy, a staje się facylitatorem i przewodnikiem na drodze do samodzielnego pozyskiwania informacji i kształtowania światopoglądu;
- upowszechnienie rynkowego modelu oświaty, w którym obowiązuje zasada kalkulacyjności (nadrzędności cech kwantytatywnych – ceny, jakości, ilości), i w którym edukacja staje się usługą dopasowywaną do potrzeb i możliwości klienta;
- globalizacja i integracja europejska – zjawiska warunkujące z jednej strony otwartość systemów edukacyjnych i rynków pracy oraz umożliwiające dużą mobilność ludzi (w tym nauczycieli i uczniów), z drugiej strony implikujące konkurencyjność systemów wartości,

² Goźlińska E., *Słownik nowych terminów w praktyce szkolnej*, Warszawa 2007.

³ Murawska E., *Wychowanie w zdeorientowanym społeczeństwie* [w:] Zajączkowska I. (red.), *Rozwiązywanie konfliktów w szkole. Materiały pokonferencyjne*, Szczecin 2006.

ideologii, światopoglądów, wymuszające rozszerzenie katalogu pożądanych postaw, jakie powinna kształcić i promować szkoła.

W kontekście tak zdiagnozowanych przemian stworzono adekwatne do wyzwań współczesnej edukacji zestawienie kompetencji kluczowych dla nowoczesnych, europejskich nauczycieli/nauczycielek. Jeśli przyjąć ten katalog jako wzorzec dla wypracowywanego nowego modelu przygotowania zawodowego nauczycieli/nauczycielek, to celem kształcenia na studiach pedagogicznych i specjalnościach nauczycielskich powinno być wyposażenie studentów/studentek w wiedzę i umiejętności w następujących zakresach⁴:

- Organizacja procesu nauczania/uczenia się – przygotowanie nauczycieli/nauczycielek do pracy w klasie zróżnicowanej etnicznie, narodowościowo i kulturowo, wykształcenie u nich umiejętności tworzenia dla uczniów dogodnego i bezpiecznego środowiska uczenia się (także poprzez przygotowywanie własnych programów nauczania), przygotowanie nauczycieli/nauczycielek do szerokiego włączania do codziennej pracy z uczniem technologii informacyjno-komunikacyjnej, wykształcenie u podopiecznych umiejętności pracy w grupie, przygotowanie do współpracy z rodzicami uczniów oraz przedstawicielami środowiska lokalnego, umiejętność diagnozowania i skutecznego rozwiązywania problemów, wreszcie zdolność do autorefleksji nad własną pracą, a także gotowość oraz aktywne i świadome podejmowanie doskonalenia zawodowego.
- Kształtowanie postaw uczniowskich: umiejętność wpajania podopiecznym postawy obywatelskiej i społecznej; umiejętność efektywnego przygotowania uczniów do funkcjonowania w społeczeństwie wiedzy poprzez kształcenie u nich kompetencji: motywacji do samodzielnego poszerzania wiedzy i zdobywania kwalifikacji, krytycznej analizy i przetwarzania informacji, posługiwania się narzędziami technologii informacyjnej, przekazanie uczniom umiejętności rozwiązywania problemów oraz skutecznej komunikacji i współpracy w grupie, promowanie wśród nich postaw twórczych, kreatywnych, przedsiębiorczych.
- Włączanie wymienionych kompetencji ogólnych do nauczania specjalizacyjnego przedmiotu.

⁴ Sielatycki M., *Kompetencje nauczyciela w Unii Europejskiej*, „Internetowy magazyn CODN” 2005, nr 3.

Reasumując, wskazane wyżej zakresy wiedzy i umiejętności powinny być efektem oraz pochodną przygotowania teoretycznego do wykonywania zawodu nauczyciela/nauczycielki (wzbogacanego następnie doświadczeniami praktycznymi z pracy pedagogicznej). Programy nauczania w szkołach wyższych przygotowujących do pełnienia roli nauczyciela/nauczycielki powinny być tak skonstruowane, aby pozwalały studentom/studentkom na zdobycie solidnych, teoretycznych podstaw wiedzy, na których następnie będą oni budować swoje praktyczne umiejętności dydaktyczne i wychowawcze. Jednak sama tylko aktualność i kompleksowość programów nauczania nie decyduje o skuteczności kształcenia nauczycieli/nauczycielek w szkołach wyższych. Wśród innych czynników wymienić należy również⁵:

- przygotowanie i zaangażowanie kadry naukowo-dydaktycznej;
- sprawność zarządzania szkołą wyższą;
- metody stosowane w kształceniu studentów/studentek;
- wyposażenie i zaplecze techniczne szkoły oraz sal dydaktycznych;
- uregulowania prawne, konkurencja, specyfika otoczenia społecznego i gospodarczego, w jakim funkcjonuje szkoła czy ośrodek akademicki;
- determinację, zaangażowanie i zdolności indywidualne studentów/ studentek.

Każdy z tych czynników może wpłynąć negatywnie lub pozytywnie na jakość przygotowania zawodowego nauczycieli/nauczycielek, zatem pośrednio – również na jakość systemu edukacji. Tymczasem analizując system kształcenia nauczycieli/nauczycielek w szkołach wyższych dostrzega się szereg trudności, barier i problemów negatywnie rzutujących na efektywność tego procesu. W kolejnych rozdziałach niniejszego opracowania zostały zatem poddane analizie i omówione najważniejsze czynniki warunkujące jakość przygotowania zawodowego nauczycieli/nauczycielek, szczególnie w jego obszarze teoretycznym. Na tej podstawie zaproponowano również rozwiązania pozwalające niwelować istniejące bariery i przeszkody. W tym względzie zarekomendowano określone działania stymulujące poprawę jakości i efektywności systemu kształcenia, zwłaszcza nauczycieli/nauczycielek wychowania przedszkolnego oraz wczesnoszkolnego.

⁵ Wawak T., *Determinanty jakości kształcenia w świetle nowej strategii rozwoju edukacji w Polsce w latach 2007–2010 oraz nowej ustawy prawo o szkolnictwie wyższym*, <http://tadeusz.wawak.pl/content/determinanty-jakosci-ksztalcenia-w-swietle-nowej-strategii-rozwoju-edukacji-w-polsce-w-latac> [data dostępu: 25.07.2011].

■ **TEORETYCZNE PRZYGOTOWANIE STUDENTÓW/STUDENTEK DO WYKONYWANIA ZAWODU NAUCZYCIELA/NAUCZYCIELKI W ŚWIETLE NAJWAŻNIEJSZYCH DOKUMENTÓW PRAWNYCH I STRATEGICZNYCH**

Uczelnie akademickie, wyższe szkoły zawodowe i kolegia nauczycielskie kształcące na kierunkach pedagogicznych realizują własne programy nauczania, w ogólnych ramach tematycznych i w wymiarze godzinowym wyznaczonym w dokumentach prawnych regulujących zasady kształcenia nauczycieli/nauczycielek. Podstawowe dla tego zagadnienia akty to: Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 207, poz. 2110) oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczególnych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 50, poz. 400). Pośrednio na kształt i zawartość programów kształcenia na kierunkach pedagogicznych wpływ mają także przepisy zawarte w Ustawie o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późniejszymi zmianami) oraz Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674 z późniejszymi zmianami), a także Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 4, poz. 17).

W świetle przytoczonych dokumentów przygotowanie teoretyczne przyszłych nauczycieli/nauczycielek może się odbywać na studiach wyższych zawodowych, uzupełniających studiach magisterskich, jednolitych studiach magisterskich oraz studiach podyplomowych⁶. Natomiast pracę w szkołach i placówkach edukacyjnych różnego typu warunkuje dodatkowo posiadanie przygotowania pedagogicznego⁷. Ustawodawca określił także ogólne cele oraz treści kształcenia, a także wymagane od absolwentów/absolwentek kierunków na specjalnościach nauczycielskich kompetencje, osiągane w poszczególnych obszarach przygotowania zawodowego. O ile cele i treści kształcenia w przypadku przedmiotów kształcenia kierunkowego ustalają szczegółowe standardy sformułowane dla poszczególnych przedmiotów nauczania, to zakres i treści kształcenia na specjalizacji nauczycielskiej są wspólne dla przyszłych nauczycieli wszystkich przedmiotów. Ze względu na tematykę niniejszego opracowania, zaprezentowane niżej rozważania zawężone zostały do zagadnienia kwalifikacji wymaganych u nauczycieli/nauczycielek wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego.

Nauczycielem/nauczycielką w przedszkolu oraz klasach I–III szkoły podstawowej może zostać osoba, która ukończyła studia wyższe na kierunku pedagogika lub zakład kształcenia⁸ nauczycieli/nauczycielek, w specjalności przygotowującej do pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym lub wczesnoszkolnym⁹. Z kolei załącznik nr 78 do rozporządzenia w sprawie standardów kształcenia formułuje model przygotowania zawodowego pedagogów w toku studiów pierwszego i drugiego stopnia.

⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 207, poz. 2110), Rozdział I.

⁷ Przygotowanie pedagogiczne w świetle Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 50, poz. 400) obejmuje: zaliczenie kursu obejmującego minimum 270 godzin zajęć z zakresu psychologii, pedagogiki i dydaktyki szczegółowej oraz odbycie pozytywnie ocenionej praktyki pedagogicznej w wymiarze co najmniej 150 godzin.

⁸ Kolegium nauczycielskie, nauczycielskie kolegium języków obcych, studium nauczycielskie, studium wychowania przedszkolnego, studium nauczania początkowego lub pedagogiczne studium techniczne.

⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 50, poz. 400), paragraf 4.1–2.

Zgodnie z treścią ww. rozporządzenia absolwent/absolwentka studiów pierwszego stopnia na kierunku pedagogika powinien/powinna legitymować się następującymi kwalifikacjami: dysponować ogólną wiedzą pedagogiczną, psychologiczną, historyczno-filozoficzną i socjologiczną, przydatną do wykonywania pracy wychowawczej i opiekuńczej oraz modelowania własnego rozwoju zawodowego. Szczególny nacisk położono na kompetencje komunikacyjne i diagnostyczne pedagoga. Zaakcentowano także konieczność wyposażenia go w toku przygotowania teoretycznego na studiach w umiejętność autorefleksji nad własną pracą i osiąganymi jej efektami w celu doskonalenia warsztatu zawodowego i planowania ustawicznego doskonalenia nauczycielskiego¹⁰.

Treści kształcenia są wyszczególnione z podziałem na dwie grupy: treści podstawowe (realizowane w toku zajęć obejmujących minimum 330 godzin) i treści kierunkowe (realizowane w toku zajęć obejmujących minimum 210 godzin). W skład treści podstawowych wchodzi między innymi kształcenie w zakresie:

- filozofii (minimum 75 godzin): historia najważniejszych nurtów filozoficznych i jej przedstawicieli, podstawowe pojęcia i problemy filozoficzne (byt, istnienie, czas, przestrzeń, materia, determinizm, indeterminizm, sposoby i granice poznania), podstawy etyki, estetyki, filozofii społecznej i filozofii języka;
- psychologii (minimum 90 godzin): najważniejsze nurty psychologii, biologiczne podstawy psychologii człowieka, psychologiczne podstawy i uwarunkowania procesów poznawczych i uczenia się, osobowość – koncepcje i struktura, typy inteligencji, temperamentu, styli poznawczych, zagadnienie emocji i motywacji, badania diagnostyczne w psychologii i ich metody;
- socjologii (minimum 90 godzin): najważniejsze teorie socjologiczne – ich geneza i rozwój, elementy, rodzaje i znaczenie w życiu człowieka struktur społecznych, zagadnienia środowiska społecznego, grup społecznych, interakcji społecznych, konfliktów społecznych;
- pojęć i systemów pedagogicznych (minimum 75 godzin) – to najszerzej zdefiniowany obszar kształcenia w grupie treści podstawowych, obejmujący między innymi zagadnienia: nauki – jej

¹⁰ Załącznik nr 78 do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 207, poz. 2110).

genezy i korelacji z innymi formami ludzkiego doświadczenia, granice prawomocności wiedzy naukowej, nauki humanistyczne i spory o ich status i praktyczność, geneza, funkcje, różne ujęcia historyczne i kulturowe wychowania, społeczno-kulturowy kontekst wiedzy pedagogicznej i jej najważniejsze doktryny, aporie pedagogiczne.

W grupie treści kierunkowych na studiach pedagogicznych pierwszego stopnia wymienia się kształcenie (obejmujące łącznie 210 godzin, ale niesprecyzowane w kwestii szczegółowych obciążeń dla poszczególnych przedmiotów) w zakresie:

- historii myśli pedagogicznej: historyczna ewolucja pojęcia ideałów wychowawczych, instytucji edukacyjnych, zawodu i roli nauczyciela/nauczycielki;
- kształtowanie się pedagogiki jako nauki w kontekście polskim i światowym;
- teoretycznych podstaw wychowania: filozoficzne, socjologiczne i psychologiczne podstawy wychowania, najważniejsze teorie wychowania i ich analiza porównawcza, aksjologiczne i teleologiczne podstawy wychowania oraz jego aspekty metodologiczne, struktura tego procesu, mierniki oddziaływań wychowawczych, podstawowe błędy wychowawcze oraz pojęcie pseudowychowania;
- teoretycznych podstaw kształcenia: dydaktyka ogólna – historia subdyscypliny i jej najważniejsze nurty, cele i treści kształcenia, metody i środki dydaktyczne, ewaluacja efektów nauczania, kierowanie grupą uczniowską i motywowanie jej do pracy, system szkolny i podstawa programowa;
- pedagogiki społecznej: geneza, najważniejsze pojęcia, nurty i przedstawiciele tej dyscypliny, funkcje, przemiany i zagrożenia środowisk funkcjonowania człowieka i dziedzin jego aktywności, aktualne zagrożenia globalne i lokalne, kryzys w dziedzinie wartości i więzi społecznych, zagadnienie dysfunkcyjności państwa i jego instytucji.

Standardy kształcenia na kierunku pedagogika dla studiów pierwszego stopnia przewidują ponadto uwzględnienie w programach studiów praktyk pedagogicznych w wymiarze nie krótszym niż 8 tygodni, zajęć z wychowania fizycznego (60 godzin), technologii informatycznej (30 godzin), języków ob-

cych (120 godzin). W świetle omawianego dokumentu, przedmioty i zajęcia jakie powinny znaleźć się w programie przygotowania teoretycznego nauczycieli/nauczycielek to także: ochrona własności intelektualnej, zasady bezpieczeństwa i higieny pracy oraz inne przedmioty poszerzające wiedzę ogólną studentów (w wymiarze 60 godzin)¹¹.

Wnioski płynące z analizy standardów i treści kształcenia dla studentów/studentek pedagogiki na studiach I stopnia mogą rodzić obawy o przygotowanie absolwentów/absolwentek do rzeczywistych zadań związanych z pracą w przedszkolach i szkołach podstawowych w klasach I–III, do czego studia te dają uprawnienia. Bez wątpienia w ten sposób skonstruowany program przygotowania teoretycznego nauczycieli/nauczycielek daje mocne, aksjologiczne oraz ontologiczne przygotowanie w zakresie nauk i dziedzin objętych programem studiów. Uderza jednak marginalizowanie (wobec rozbudowania i objętości zagadnień związanych z historią, strukturą i filozoficznymi odniesieniami poszczególnych obszarów naukowych) treści powiązanych bezpośrednio z zadaniami, także tymi natury formalnej, nauczyciela/nauczycielki wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego. Ujęte są one jako pojedyncze elementy innych przedmiotów lub też jako treści możliwe do realizacji w ramach zajęć uzupełniających, fakultatywnych. **Dobrym rozwiązaniem byłoby zatem wydzielenie w programach studiów pedagogicznych kolejnego bloku tematycznego, obejmującego proponowane zagadnienia: realizacja podstawy programowej, specyfika przedszkola i szkoły jako placówek oświatowych, dokumentacja pracy i rozwoju zawodowego nauczyciela/nauczycielki, prowadzenie przez nauczyciela/nauczycielkę samodzielnych obserwacji i badań pedagogicznych, prowadzenie diagnozy przedszkolnej, tworzenie własnych programów dydaktycznych i wychowawczych oraz planowanie i realizacja działań edukacyjnych, a także kompensacyjno-wyrównawczych dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych.** Realizowanie tego typu bloku (np. na ostatnim roku studiów I stopnia) pozwoliłoby studentom/studentkom na odniesienie treści zawartych w programach przedmiotów podstawowych i kierunkowych do rzeczywistych funkcji i zadań nauczyciela/nauczycielki oraz specyfiki środowiska przedszkolnego i szkolnego. Ponadto blok ten przygotowałby ich/je także do działań nauczyciela o charakterze formalnym oraz do podjęcia pracy i wykonywania wszystkich zadań zawodowych w oświacie już po ukończeniu studiów I stopnia.

¹¹ Ibidem.

W kontekście priorytetu przygotowywania uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym, anachronizmem jest wprowadzenie w standardach kształcenia pedagogów zaledwie 30 obowiązkowych godzin na potrzeby bloku tematycznego technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT). **Koniecznym rozwiązaniem jest zwiększenie w programie studiów pedagogicznych I stopnia liczby godzin poświęconych technologii informacyjnej (do minimum 60), szczególnie jej zastosowaniom edukacyjnym i walorom wychowawczym. Należałoby też odpowiednio ukierunkować i sprecyzować treści nauczania, kładąc szczególny nacisk na uwarunkowania stosowania multimediów i Internetu w pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, możliwości, ale też i zagrożenia, związane z angażowaniem nowoczesnych technologii w proces nauczania i wychowania, przygotowanie dzieci do korzystania z narzędzi ICT w sposób odpowiedzialny i bezpieczny, wreszcie samodzielne przygotowywanie przez nauczycieli środków i pomocy dydaktycznych o charakterze informatycznym i multimedialnym oraz prowadzenie nauczania w systemie zdalnym.**

Analogiczne działania należałoby podjąć w przypadku nauczania języków obcych na wszystkich specjalnościach nauczycielskich. Wobec wzrostu mobilności uczniów, szczególnie w ramach systemów edukacyjnych Unii Europejskiej, **uzasadnionym rozwiązaniem byłoby przygotowanie studentów/studentek do nauczania wybranego przedmiotu specjalnościowego lub prowadzenia innego rodzaju zajęć w języku obcym (np. kształceniu zintegrowanym na etapie I–III lub w wychowaniu przedszkolnym).** Ukierunkowanie przez szkoły wyższe programu kształcenia języka obcego na specjalnościach nauczycielskich właśnie na prowadzenie nauczania w oddziale międzynarodowym lub w szkole dwujęzycznej istotnie zwiększyłoby szanse przyszłych nauczycieli/nauczycielek na polskim i międzynarodowym rynku pracy, a także podniosłoby poziom ich kompetencji – w perspektywie długofalowej – przyczyniając się do zwiększenia jakości, efektywności i atrakcyjności nauczania.

Absolwent/absolwentka studiów drugiego stopnia na kierunku pedagogika powinien/powinna z kolei legitymować się następującymi kwalifikacjami: przygotowaniem interdyscyplinarnym ukierunkowanym pod kątem wybranej specjalności, zdolnością do prowadzenia samodzielnych badań w zakresie tej specjalności, refleksją i autoewaluacją własnej pracy oraz podejmowaniem samodoskonalenia. Podobnie jak w przypadku studiów pierwszego stopnia, także na tym etapie kształcenia treści zawarte w programach nauczania

zgrupowano w dwóch kategoriach: treści podstawowych (180 godzin) i treści kierunkowych (120 godzin).

W skład treści podstawowych wchodzi między innymi kształcenie w zakresie¹²:

- antropologii kulturowej (minimum 30 godzin): kultura – jej polityczne, społeczne i ekonomiczne uwarunkowania, najważniejsze pojęcia i problemy związane ze zjawiskiem kultury, procesy kulturalne, tradycja i dziedzictwo kulturowe, regionalizacja i globalizacja kultury, zagadnienia współczesnych przemian kulturowych;
- logiki (minimum 30 godzin): elementy teorii definicji, rachunek predykatów, rachunek zdań;
- metodologii badań społecznych (minimum 30 godzin): metodologia nauk i badań społecznych, cechy doktryny humanistycznej i pozytywistycznej, kumulatywna i rewolucyjna koncepcja rozwoju nauki, pojęcie paradygmatu naukowego, metody badań społecznych – jakościowych i ilościowych, istota i funkcje teorii naukowych, wartościowanie w badaniach społecznych, badania typu *action research*, etyka prowadzenia badań;
- współczesnych koncepcji filozofii i etyki (minimum 30 godzin): podstawowe pojęcia, problemy, opozycje i tradycje historyczne związane z tymi dziedzinami, etyka w stosunkach międzyludzkich i społecznych, pojęcia wolności, równości, sprawiedliwości, tolerancji, godności, etyka praw człowieka, współczesne kontrowersje wokół feminizmu, kary śmierci, praw zwierząt;
- współczesnych problemów socjologii (minimum 30 godzin): różne pojęcia i zakresy wiedzy, socjologia polityczna i jej najważniejsze problemy, typy ładu społecznego, najważniejsze ideologie polityczne, socjologia młodzieży – orientacje życiowe i szanse edukacyjne, awans społeczny, wykluczenie oraz marginalizacja, patologie społeczne;
- współczesnych problemów psychologii (minimum 30 godzin): pojęcie rozwoju i zmian rozwojowych oraz ich metody badawcze, różne aspekty rozwoju: poznawczy, emocjonalny, społeczny, moralny, osobowościowy; różne płaszczyzny funkcjonowania człowieka jako istoty społecznej, uleganie wpływom społecznym, za-

¹² Ibidem.

chowania pro- i antyspołeczne, powstawanie i konsekwencje stereotypów, uprzedzeń.

W grupie treści kierunkowych znalazły się następujące przedmioty (realizowane łącznie w ciągu 120 godzin):

- andragogika: pojęcie i najważniejsze problemy związane z tą nauką, idea i uwarunkowania społeczno-gospodarcze kształcenia dorosłych, społeczne funkcje, typy i nurty edukacji osób dorosłych, system edukacji dorosłych, uczelnie wszechnicowe, edukacja na odległość, metodyka nauczania dorosłych, charakterystyka i zadania zawodowe pracownika oświaty dorosłych, międzynarodowy aspekt kształcenia dorosłych;
- pedagogika ogólna: język pedagogiki, uwarunkowania ewolucji tej nauki, zmian relacji między teorią a praktyką pedagogiczną, zróżnicowania współczesnych nurtów pedagogiki, metodologia badań nad procesami edukacyjnymi, filozofia wychowania;
- pedagogika porównawcza: główne nurty i metodologia badań w pedagogice porównawczej, modele funkcjonowania uczelni wyższych w Polsce i na świecie, zagadnienie selekcji szkolnej i zawodowej, prawa i obowiązki nauczycieli/nauczycielek w Polsce i na świecie, zarządzanie oświatą, reformy oświatowe, międzynarodowe organizacje zajmujące się badaniami pedagogicznymi, kształcenie ustawiczne;
- pedeutologia: wiedza o nauczycielu, specyfika działania pedagogicznego, prawa i obowiązki dziecka i ucznia, warsztat pracy pedagoga, etyka w zawodzie pedagoga, elementy prawa dla pedagogów.

Podczas analizowania zestawu treści rekomendowanych przez ustawodawcę dla programów nauczania na studiach pedagogicznych, wyraźnie nasuwa się pewna konkluzja. W wyniku implementacji do polskiego systemu szkolnictwa modelu bolońskiego zaistniała sytuacja, w której pewne treści kształcenia dla studiów wyższych I i II stopnia dublują się (aby wyrównać różnice w wiedzy merytorycznej studentów realizujących studia I i II stopnia na różnych, niepowiązanych ze sobą kierunkach). W modelu studiów rekomendowanym ustawowo zdecydowanie dominują też treści niepowiązane bezpośrednio z realiami pracy wychowawczej i opiekuńczej. Marginalizowane są także treści budujące wiedzę ogólną studentów/studentek o aktualnych (niehistorycznych)

problemach natury społecznej, kulturowej, politycznej, które powinny stwarzać studentom/studentkom ważny kontekst wszelkich działań wobec uczniów i podopiecznych. Studenci/studentki zapoznają się z tego rodzaju zagadnieniami w czasie pojedynczych zajęć z bloków: antropologia kulturowa i współczesne problemy socjologii, o ile osoba prowadząca wykłady czy ćwiczenia uwzględni je w scenariuszu zajęć. **Dobrym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie do programu wyższych studiów pedagogicznych oddzielnego przedmiotu (realizowanego w wymiarze 30 godzin) traktującego o aktualnym społecznym, politycznym i kulturowym kontekście systemu edukacji i oświaty. Innym rozwiązaniem może być zobligowanie kadry akademickiej do przykładania większej wagi do współczesnego, praktycznego kontekstu wiedzy przekazywanej studentom/studentkom.** Budowana w ten sposób wiedza ogólna studentów/studentek w przyszłej karierze zawodowej pozwoliłaby im wykształcić większą świadomość roli i zadań nauczyciela/nauczycielki w warunkowanej zróżnicowanymi czynnikami rzeczywistości szkolnej oraz bardziej rozumieć problemy uczniów i lepiej się do nich odnosić. Takie działanie służyłoby także realizacji etosu nauczyciela/nauczycielki i pedagoga – jako osoby dysponującej wszechstronną, interdyscyplinarną wiedzą, umożliwiającą wyjaśnianie uczniom otaczającej ich rzeczywistości.

Ponadto, rzuca się w oczy zupełne pominięcie w programie studiów II stopnia obowiązkowej puli godzin przeznaczonych na kształcenie z zakresu technologii informacyjnej. W tym miejscu należy ponownie podkreślić, że **koniecznym rozwiązaniem jest wprowadzenie przedmiotu dotyczącego metodycznego włączania technologii informacyjnej do warsztatu pracy nauczyciela/nauczycielki, skutecznego stosowania jej jako elementu działań dydaktycznych i wychowawczych oraz realizowania procesu edukacyjnego w systemie e-learningu. Zajęcia takie w trakcie studiów magisterskich powinny trwać przynajmniej 60 godzin.** Włączanie tego typu zajęć przez szkoły wyższe do programu studiów II stopnia jest tym bardziej istotne, że wiadomości i umiejętności z zakresu technologii informacyjno-komunikacyjnej dezaktualizują się bardzo szybko z powodu dynamicznego rozwoju coraz nowocześniejszych urządzeń, narzędzi, aplikacji. Dzięki zajęciom z dydaktyki medialnej i informatycznej uczestnicy/uczestniczki studiów II stopnia mieliby/miałyby szansę na zaktualizowanie i uzupełnienie kompetencji zdobytych w trakcie studiów licencjackich.

Konieczność optymalnego dostosowania treści programowych w przygotowaniu teoretycznym nauczycieli/nauczycielek do najbardziej aktualnych problemów, z jakimi będą się spotykali(-ły) w swojej pracy zawodowej (wynikających z dynamicznie postępujących przeobrażeń cywilizacyjnych, społecznych, obyczajowych), powinna wymusić wprowadzanie systematycznych zmian, aktualizujących standardy kształcenia w ramach specjalności nauczycielskich.

Warto zwrócić uwagę, że w polskim systemie szkolnictwa zmiany programowe i organizacyjne zachodzą szybciej niż zmiany w zakresie systemu kształcenia kadr pedagogicznych. Opracowane w 2004 roku standardy kształcenia nie zmieniły się, mimo realizowania od września 2009 roku reformy programowej wszystkich szczebli kształcenia ogólnego¹³ oraz wdrażania od roku 2010 nowych zasad organizacji kształcenia i wychowania dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych oraz udzielania im pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolach i szkołach wszystkich szczebli¹⁴. Z tego względu **niezbędne wydaje się cykliczne (przynajmniej co 5 lat) aktualizowanie standardów kształcenia nauczycieli/nauczycielek i dostosowywanie ich w ten sposób do aktualnych zmian organizacyjnych i programowych w szkołach oraz do przemian cywilizacyjnych mających wpływ na funkcjonowanie społeczeństwa, znajdujących odzwierciedlenie w problemach dzieci i młodzieży.**

Należy się również zastanowić, w jaki sposób omówione rozwiązania prawne korelują z dokumentami strategicznymi opracowanymi w kontekście edukacji, oświaty i wychowania, ze szczególnym uwzględnieniem Strategii rozwoju edukacji na lata 2007–2013 oraz Narodowym Planem Działań na Rzecz Dzieci 2004–2012 „Polska dla dzieci”.

Pierwszy z wymienionych dokumentów określa konkretne cele między innymi dla nauczycieli/nauczycielek, w tym nauczycieli/nauczycielek edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej oraz dla całego systemu kształcenia pedago-

¹³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 4 poz. 17).

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. Nr 228, poz. 1487); Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach (Dz. U. Nr 228, poz. 1489); Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz. U. Nr 228, poz. 1490).

gów. Wyzwania, jakie wskazywane są w tym kontekście, to: przemiany mające współcześnie miejsce w obyczajowości i postawach, implikujące nowe zagrożenia wychowawcze; pogłębianie się różnic materialnych i ekonomicznych w społeczeństwach oraz warunkowane tym zjawiska wykluczenia; nowe kompetencje niezbędne w społeczeństwie informacyjnym i na rynku pracy (technologie informacyjne, języki obce, przedsiębiorczość); wzrost liczby dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych; konieczność przełamania naturalnego konserwatyizmu edukacji w obliczu dynamicznych zmian cywilizacyjnych i społecznych; wzrost znaczenia uczenia się przez całe życie.

Wynikające z przedstawionych wyzwań kierunki koniecznych działań zdefiniowanych w strategii, dotyczących systemu kształcenia pedagogów oraz zadań szkoły, obejmują¹⁵:

- wyrównywanie szans edukacyjnych oraz aktywne przeciwdziałanie konsekwencjom zjawisk patologicznych w społeczeństwie i rodzinie, praca z dziećmi i młodzieżą z grup zagrożonych niedostosowaniem społecznym oraz z uczniami niedostosowanymi społecznie;
- daleko posuniętą indywidualizację nauczania i wychowania oraz dostosowanie procesu kształcenia do potrzeb i predyspozycji ucznia, ze szczególnym uwzględnieniem pracy nauczyciela z niepełnosprawnymi dziećmi i młodzieżą, nie tylko w szkołach specjalnych, lecz również w ramach edukacji włączającej, oraz wspieranie szczególnie uzdolnionych uczniów w rozwijaniu talentów i zainteresowań;
- wspieranie wczesnego diagnozowania zaburzeń rozwojowych i problemów zdrowotnych dzieci w celu jak najwcześniejszego podejmowania działań kompensacyjnych i wyrównawczych;
- rozszerzenie zadań szkoły i nauczycieli/nauczycielek poprzez stworzenie możliwości indywidualnej pracy ucznia z nauczycielem, a także poprzez rozbudowanie oferty zajęć szkolnych i pozaszkolnych;
- wzmocnienie współpracy szkoły ze środowiskiem lokalnym;
- zwiększenie roli wychowawczej szkoły, podniesienie rangi pedagoga szkolnego;

¹⁵ Strategia rozwoju edukacji na lata 2007–2013, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa 2005.

- zwiększenie roli edukacji kulturalnej – konieczność doskonalenia nauczycieli/nauczycielek z zakresu dziedzin takich jak: sztuka, literatura, plastyka, muzyka, film;
- rozwój nauczania na odległość;
- wyposażanie uczniów na każdym poziomie edukacji w kompetencje kluczowe na rynku pracy, szczególnie w umiejętność posługiwania się technologią informacyjną i językami obcymi;
- przygotowanie do mobilności w międzynarodowej przestrzeni edukacyjnej i na rynku pracy (zarówno uczniów, jak i nauczycieli);
- upowszechnianie nowoczesnych metod nauczania w kształceniu akademickim oraz kształceniu nauczycieli/nauczycielek.

Z punktu widzenia tematyki niniejszego opracowania jeszcze istotniejsze są kierunki pożądaných zmian i rekomendowanych rozwiązań wskazane w Narodowym Planie Działań na Rzecz Dzieci 2004–2012 „Polska dla dzieci”. Głównym założeniem tej strategii jest takie zaplanowanie przekształceń w systemie prawnym, w organizacji oraz treściach kształcenia i wychowania dzieci, w strukturze i funkcjonowaniu instytucji powołanych w celu wspierania i ochrony praw dziecka, aby zapewnić dzieciom edukację na najwyższym poziomie, a także godne warunki życia w rodzinie, przygotować do prowadzenia zdrowego trybu życia oraz ochronić przed zagrożeniami i przemocą¹⁶. Strategia wskazuje konkretne wyzwania i konieczne działania między innymi nauczycielom/nauczycielkom oraz placówkom oświatowym zajmującym się edukacją i wychowaniem dzieci.

W świetle omawianego dokumentu, w zakresie promowania zdrowego trybu życia szkoły powinny zostać zobowiązane do realizacji działań informacyjnych nie tylko wobec uczniów, ale także wobec ich rodziców. Dlatego też nauczyciele/nauczycielki powinni(-y) być merytorycznie przygotowani(-e) do prowadzenia edukacji zdrowotnej oraz udzielania uczniom i ich rodzicom podstawowego poradnictwa w ramach opieki zdrowotnej i psychologiczno-pedagogicznej. Implikuje to konieczność włączenia tego typu treści do programów kształcenia nauczycieli/nauczycielek i pedagogów oraz poszerzenia o te zagadnienia oferty doskonalenia zawodowego nauczycieli/nauczycielek. Te same działania powinny zostać podjęte w celu kształcenia u młodzieży odpowiednich postaw wobec zagrożenia uzależnieniami oraz zakażeniem wirusem HIV/AIDS¹⁷.

¹⁶ Narodowy Plan Działań na Rzecz Dzieci 2004–2012 „Polska dla dzieci”, Warszawa 2004, Rozdział V.

¹⁷ Ibidem, rozdział: *Promowanie zdrowego trybu życia*.

W nawiązaniu do konieczności zapewnienia odpowiedniej jakości edukacji, strategia kładzie szczególnie silny nacisk na modernizację programów kształcenia i doskonalenia nauczycieli/nauczycielek oraz na wdrożenie efektywnego systemu pozytywnej selekcji do tego zawodu. Drugim priorytetem działań powinno być przygotowanie nauczycieli/nauczycielek do prowadzenia na każdym szczeblu edukacji pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Odpowiednie treści powinny zatem zostać również uwzględnione w programach przygotowania teoretycznego i praktycznego nauczycieli/nauczycielek oraz programach doskonalenia zawodowego. Kolejnym celem powinna być realizacja postulatu szkoły otwartej, odpowiadającej potrzebom i problemom lokalnej społeczności. Nauczyciele/nauczycielki powinni(-y) być zatem przygotowani(-e) do współpracy z rodzicami uczniów oraz przedstawicielami lokalnego środowiska. Szkoła powinna być też gotowa na przyjęcie oraz kształcenie uczniów pochodzących z mniejszości narodowych i etnicznych, dzieci uchodźców. Zadaniem szkoły powinno również być przygotowanie uczniów do wejścia na rynek pracy i efektywnego poruszania się na nim przez wdrożenie systemu poradnictwa zawodowego. Wiąże się z tym problem diagnozowania i przeciwdziałania zjawisku „wypadania dzieci i młodzieży z systemu edukacji” na szczeblu szkoły podstawowej i gimnazjum. Przyszli nauczyciele/nauczycielki już w trakcie studiów powinni(-y) zostać przygotowani(-e) do pracy z młodzieżą trudną, niedostosowaną społecznie i zagrożoną wykluczeniem. Realizacja postulatu wyrównywania szans edukacyjnych wymusza na nauczycielach/nauczycielkach także umiejętność prowadzenia edukacji w systemie zdalnym. Praca pedagogiczna powinna przy tym obejmować nie tylko zajęcia szkolne, ale także szeroko rozbudowaną ofertę zajęć pozaszkolnych¹⁸.

Ostatnim tematem podjętym w Programie działań, nakładającym konkretne obowiązki na szkołę i nauczycieli/nauczycielki, jest wsparcie rodziny oraz ochrona przed molestowaniem, wykorzystywaniem i przemocą. W tym kontekście nauczyciele/nauczycielki i wychowawcy/wychowawczynie podczas kształcenia i doskonalenia zawodowego powinni(-y) być przygotowywani(-e) do wprowadzania do nauczania problematyki ochrony dziecka przed przemocą, wykorzystywaniem i molestowaniem oraz do realizowania w tym zakresie programów profilaktyczno-edukacyjnych w przedszkolach i szkołach, także skierowanych do rodziców¹⁹.

¹⁸ Ibidem, rozdział: *Zapewnienie odpowiedniej jakości edukacji*.

¹⁹ Ibidem, rozdziały: *Pomoc i wsparcie dla rodziny oraz Ochrona przed molestowaniem, wykorzystywaniem i przemocą*.

Warto zatem porównać omówione, rekomendowane w rozporządzeniach Ministerstwa Edukacji Narodowej treści kształcenia nauczycieli/nauczycielek na specjalnościach i studiach pedagogicznych z celami wytyczonymi w dokumentach strategicznych, aby zweryfikować, w jakim stopniu przyjęty w ustawodawstwie model przygotowania teoretycznego nauczycieli/nauczycielek odpowiada wyzwaniom i wymaganiom stawianym nowoczesnym edukacji i oświacie przez współczesne społeczeństwo.

Dokonanie wspomnianego porównania potwierdza, rekomendowaną już w niniejszym opracowaniu, konieczność zwiększenia w programach przygotowania teoretycznego nauczycieli/nauczycielek zakresu treści i czasu przeznaczanego na kształcenie kompetencji informatycznych i informacyjnych. Umiejętność wykorzystywania w nauczaniu technologii informacyjnej w dużym stopniu warunkuje realizację programu wyrównywania szans edukacyjnych oraz indywidualizacji nauczania w kontekście specyficznych (także specjalnych) potrzeb edukacyjnych ucznia.

Szkoła powinna również dużo wyraźniej odpowiadać na problemy, zagrożenia i wyzwania związane z aktualnymi uwarunkowaniami życia społecznego i gospodarczego. **Należy zatem podkreślić konieczność poszerzania wiedzy studentów/studentek kierunków pedagogicznych z zakresu zagrożeń cywilizacyjnych (chorób, uzależnień) i sposobów przeciwdziałania im. W programach studiów należy także uwzględnić treści związane z promocją zdrowia i edukacją prozdrowotną. Warto położyć również nacisk na zawarcie w programach zagadnień związanych z patologicznymi zjawiskami społecznymi, powodowanymi przez nie zagrożeniami dla życia, zdrowia i prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży oraz skutecznym metodami zapobiegania im.** Nauczyciele/nauczycielki powinni(-y) być przygotowani(-e) do prowadzenia działań o charakterze informacyjnym i poradniczym, zarówno wobec swoich uczniów, jak i ich rodziców. W programach studiów przygotowanie takie powinno znaleźć odzwierciedlenie w osobnym bloku tematycznym, realizowanym w wymiarze przynajmniej 30 godzin dydaktycznych.

Analiza przytoczonych dokumentów strategicznych potwierdza także sygnalizowaną już konieczność przygotowania nauczycieli/nauczycielek do daleko posuniętej indywidualizacji działań wobec uczniów, szczególnie tych o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Należy zatem ponownie **zarekomendować poszerzenie programów studiów i wymiaru tych zajęć, które przygotowują studentów/studentki do wczesnej diagnozy zaburzeń rozwojowych czy różnego typu dysfunkcji, ale też specjalnych uzdolnień i wybitnej inteligencji uczniów, a na-**

stępnie do planowania i realizacji indywidualnych działań edukacyjnych i wychowawczych ze wspomnianymi uczniami. Konieczne jest przy tym uwzględnienie tak ukierunkowanego przygotowania teoretycznego studentów już na etapie studiów I stopnia, gdyż ich ukończenie uprawnia do podjęcia zatrudnienia w przedszkolach i szkołach podstawowych – na szczeblach edukacji, na których tego typu działania diagnostyczne i kompensacyjne mają szczególne znaczenie. Zmiana proporcji zajęć teoretycznych w szkołach wyższych kształcących nauczycieli/nauczycielki (poprzez zmniejszenie wymiaru godzin przeznaczonych np. na historię, podstawy filozoficzne i teorię poszczególnych nauk, a zwiększenie wymiaru godzin przeznaczonych na realizację omówionych obszarów tematycznych) przełoży się na wyższe kwalifikacje przyszłej kadry pedagogicznej do pojęcia pracy w szkołach publicznych, szkołach specjalnych oraz szkołach integracyjnych, ale również do podjęcia indywidualnej pracy z uczniem w różnym wieku, o różnym charakterze zdiagnozowanej dysfunkcji. Pozwoli to pośrednio wprowadzić w życie postulat wyrównywania szans edukacyjnych i szerokiego dostępu do edukacji na wysokim poziomie dla osób niepełnosprawnych.

Programy nauczania na studiach pedagogicznych i specjalnościach nauczycielskich powinny integrować założenia uwzględnione w rozporządzeniach dotyczących przygotowania zawodowego nauczycieli/nauczycielek z kierunkami pożądanymi działań – wskazywanymi przez dokumenty strategiczne dla edukacji i oświaty. Należy jednak pamiętać, że skuteczność wypracowanego modelu przygotowania teoretycznego nauczycieli/nauczycielek w szkołach wyższych warunkowana jest również przez sposób jego praktycznej realizacji przez kadrę dydaktyczną tych ośrodków i stopień zaangażowania samych studentów/studentek w działania przygotowujące ich/je do podjęcia w przyszłości pracy z dziećmi i młodzieżą.

■ **PRZYGOTOWANIE ZAWODOWE NAUCZYCIELI/NAUCZYCIELEK EDUKACJI PRZEDSZKOLNEJ I WCZESNOSZKOLNEJ**

Treści kształcenia na studiach pedagogicznych

W poprzednim rozdziale niniejszego opracowania zostały omówione obligatoryjne zakresy merytoryczne i minimalne obciążenia godzinowe dla poszczególnych bloków tematycznych realizowanych w ramach kształcenia nauczycieli/nauczycielek na studiach pedagogicznych. W tym miejscu należy przeanalizować sposób, w jaki te treści są wdrażane do programów nauczania na uczelniach wyższych oraz adekwatność tych treści w stosunku do wymogów nowoczesnej szkoły i wyzwań związanych z przygotowaniem dzieci do funkcjonowania w społeczeństwie opartym na wiedzy.

Analiza wybranych programów studiów na kierunku pedagogika prowadzi do wniosku, że wskazane w standardach kształcenia nauczycieli/nauczycielek treści nauczania na kierunkach pedagogicznych są podstawą programów kształcenia ogólnego na studiach o tym profilu w większości uczelni publicznych²⁰. Uczelnie niepubliczne mają nieco większą autonomię (w granicach wyznaczo-

²⁰ Wnioski sformułowano na podstawie analizy programów I i II roku studiów na kierunku pedagogika następujących uczelni: Uniwersytet w Białymstoku (Wydział pedagogiki i psychologii), <http://pip.uwb.edu.pl/studia1.html> [data dostępu: 27.07.2011], Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (Wydział Nauk Pedagogicznych), http://www.umk.pl/studia/plany/pedagogika_n2.pdf, [data dostępu: 27.07.2011]; Uniwersytet Gdański (Instytut Pedagogiki), <http://pedagogika.univ.gda.pl/podstrony/dlastudentow.htm> [data dostępu: 27.07.2011]; Uniwersytet Szczeciński (Instytut Pedagogiki), http://monografie.pl/plany_studiow/niestacjonarne/I_stopnia/pedagogika/POiR.pdf [data dostępu: 27.07.2011]; Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (Wydział Nauk Społecznych), <http://www.uwm.edu.pl/wns/artukul/27/studia-stacjonarne-plany.html> [data dostępu: 27.07.2011]; Uniwersytet Łódzki (Wydział Nauk o Wychowaniu), http://wnow.uni.lodz.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=18&Itemid=21 [data dostępu: 27.07.2011]; Uniwersytet Warszawski (Wydział Pedagogiczny), <http://www.pedagog.uw.edu.pl/pedagog.php?id=1484#op> [data dostępu: 27.07.2011].

nych standardami kształcenia dla poszczególnych kierunków studiów) jeśli chodzi o układanie programów studiów (przede wszystkim ze względu na większą samodzielność finansową), jednak także one w programach podstawowego kursu pedagogicznego muszą uwzględniać wymagania wskazane w rozporządzeniach MEN i MNiSW. Dla tematyki niniejszego opracowania najbardziej interesujące są programy kształcenia nauczycieli/nauczycielek na specjalności: edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna (i pokrewnych), zatem analizie zostały poddane właśnie programy studiów licencjackich wybranych uczelni – kształcących przyszłych/przyszłe wychowawców/wychowawczynie przedszkoli i nauczycieli/nauczycielki kształcenia zintegrowanego²¹. Przy tym uwagę zwrócono na przygotowanie merytoryczne przyszłych nauczycieli/nauczycielek, będące efektem modelu kształcenia przyjętego w analizowanych programach nauczania (przygotowanie psychologiczne studentów stanowi przedmiot rozważań w kolejnym podrozdziale)²².

Po ukończeniu ogólnego kursu pedagogicznego studenci i studentki wybierający poszczególne specjalności rozpoczynają realizację odpowiedniego do tego wyboru programu przedmiotów specjalnościowych. Zajęcia najczęściej proponowane studentom specjalności takich jak np. zintegrowana edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna (i pokrewnych) to metodyki poszczególnych bloków nauczania w przedszkolu i edukacji zintegrowanej. W każdym z analizowanych programów uwzględniono (w różnych formach) przygotowanie studentów do realizowania w pracy z dziećmi edukacji polonistycznej, edukacji

²¹ Kryterium doboru wybranych analizowanych programów studiów jest ich dostępność (opublikowanie i upublicznienie).

²² Na podstawie analizy programów wskazanej specjalności następujących szkół wyższych: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Łodzi, http://www.wsp.lodz.pl/Zintegrowana_edukacja_przedszkolna_i_wczesnoszkolna-196_198-1.html [data dostępu: 27.07.2011]; Dolnośląska Szkoła Wyższa, <http://www.dlakandydata.dsw.edu.pl/index.php?id=3935> [data dostępu: 27.07.2011]; Uniwersytet Szczeciński (Instytut Pedagogiki), http://www.us.szcz.pl/main.php/pedagogika/?xml=load_page&st=18732&ar=1&id=11357&gs=15666&pid=30993 [data dostępu: 27.07.2011]; Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu, <http://www.wszia.edu.pl/index.php?p=pedagogika-przed-szkolna> [data dostępu: 27.07.2011]; Wyższa Szkoła im. Bohdana Jańskiego w Warszawie, http://www.warszawa.janski.edu.pl/Uczelnia,pedagogika_wczesnoszkolna_z_wychowaniem_przedszkolnym.html [data dostępu: 27.07.2011]; Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa w Poznaniu, <http://www.wsnhid.pl/pedagogika2011/edukacja-wczesnoszkolna-i-przedszkolna.html> [data dostępu: 27.07.2011]; Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, http://www.pedagogika.umk.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=222&Itemid= [data dostępu: 27.07.2011]; Uniwersytet Gdański (Instytut Pedagogiki), <http://pedagogika.univ.gda.pl/podstrony/dlastudentow.htm> [data dostępu: 27.07.2011]; Uniwersytet Warszawski (Wydział Pedagogiczny), <http://www.pedagog.uw.edu.pl/pedagog.php?id=1484#op>, [data dostępu: 27.07.2011]; Uniwersytet Łódzki (Wydział Nauk o Wychowaniu), http://wnow.uni.lodz.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=18&Itemid=21 [data dostępu: 27.07.2011].

matematycznej, edukacji środowiskowej, edukacji muzycznej, kultury fizycznej, edukacji technicznej i plastycznej. Wszystkie analizowane programy studiów na wskazanych specjalnościach zakładały wyposażenie absolwentów/absolwentek w teoretyczną wiedzę na temat pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Często spotykanymi w programach specjalności przedmiotami kształcenia były: pedagogika zabawy, diagnoza i terapia pedagogiczna, wspomaganie rozwoju dziecka – projektowanie działań kompensacyjnych i korekcyjnych, podstawy logopedii, emisja głosu, współpraca z rodzicami. Dużo rzadziej w programach specjalności uwzględniano przedmioty takie jak: edukacja komputerowa/zastosowanie komputerów i multimediiów w edukacji, organizacja pracy w zespole integracyjnym, edukacja regionalna i międzykulturowa. Sporadycznie (w pojedynczych programach studiów) można było wyróżnić zajęcia o tematyce: metody badań pedagogicznych, praca z dzieckiem zdolnym, profilaktyka zagrożeń i edukacja zdrowotna, edukacja dla przedsiębiorczości, kierowanie własnym rozwojem, projektowanie pracy w szkole, filmy i animacje komputerowe, edukacja przez projekty, dokumentowanie i ewaluacja procesu dydaktyczno-wychowawczego.

Ze wstępnej analizy programów kształcenia w całym cyklu studiów I stopnia wynika, że generalne założenia wypracowanego modelu są słuszne. Ogólny kurs pedagogiczny daje studentowi/studentce kontekst naukowy, filozoficzny, psychologiczny i historyczny procesów nauczania i wychowania. Zajęcia zaplanowane w bloku specjalizacyjnym pozwalają odnieść ten obszerny zakres wiadomości do praktycznych aspektów pracy z dzieckiem – stąd przewaga na tym etapie studiów szczegółowych metodyk i pedagogiki. Wydaje się jednak, że w treściach nauczania na kierunkach pedagogicznych wciąż brakuje zajęć, które rzeczywiście przygotowałyby nauczycieli/nauczycielki do podjęcia pracy z dziećmi już po ukończeniu studiów I stopnia, radzenia sobie w trudnych sytuacjach, typowych dla środowiska szkolnego, a co więcej – do świadomego kierowania swoją karierą zawodową.

Zachodzące we współczesnym społeczeństwie procesy globalizacyjne i postępująca w Europie integracja (społeczeństw, rynków pracy, systemów edukacyjnych) pociągają za sobą konieczność przygotowywania dzieci i młodzieży do funkcjonowania w przyszłości w grupie wielokulturowej, zróżnicowanej etnicznie, językowo, wyznaniowo. Co więcej – sami/same nauczyciele/nauczycielki z dużym prawdopodobieństwem mogą we własnej praktyce zawodowej stanąć przed wyzwaniem pracy w oddziale, do którego uczęszczają dzieci imigrantów, uczniowie o zróżnicowanym pochodzeniu, języku, religii. Tymczasem blok edukacji mię-

dykulturowej bardzo rzadko pojawia się w programach przygotowania na kierunkach pedagogicznych. **W tym świetle wydaje się konieczne, aby program studiów pedagogicznych na wszystkich specjalnościach uprawniających do pracy w szkole uwzględniał przedmioty przygotowujące nauczycieli/nauczycielki do realizowania w pracy z dziećmi edukacji międzykulturowej (lub wielokulturowej) i włączania do procesu nauczania elementów europeizmu.** Przedmiot kierunkowy włączony do programu specjalności nauczycielskiej powinien uwzględniać: przygotowanie studentów do nauczania o Europie, jej historii, przyczynach i konsekwencjach procesów integracyjnych, przekazywania uczniom wartości leżących u podstaw demokratycznego społeczeństwa europejskiego, przekazanie studentom wiedzy na temat mniejszości narodowych zamieszkujących Polskę i kultur, jakie koegzystują na jej terenie, przygotowanie studentów do pracy z dziećmi metodami najbardziej efektywnymi w kształceniu kompetencji międzykulturowych (metoda odwoływania się do doświadczeń, poszukiwania wspólnych cech, metoda empatii, uczenia się z sytuacji konfliktowych²³). Tak zaprojektowany blok zajęć akademickich powinien również przygotowywać przyszłych/przyszłe nauczycieli/nauczycielki do kształcenia wśród uczniów postaw tolerancyjnych, otwartych wobec wszelkiej odmienności. Ważnym elementem kształcenia kompetencji międzykulturowych jest budowanie tożsamości narodowej i poczucia przynależności kulturowej – do realizacji tego typu zadań dydaktycznych i wychowawczych absolwenci/absolwentki studiów pedagogicznych również powinni/powinny być przygotowani/przygotowane. **Uzupełnieniem edukacji międzykulturowej powinna być edukacja regionalna. Także metodykę tej dziedziny nauczania należy włączyć – w dużo szerszym zakresie niż to ma miejsce obecnie – do programów przygotowania teoretycznego nauczycieli/nauczycielek w szkołach wyższych.**

Bezwzględnym wymogiem życia w społeczeństwie informacyjnym jest biegłe posługiwanie się narzędziami technologii informacyjno-komunikacyjnej. W tym miejscu należy się jednak odnieść do samych treści zawartych w programach kształcenia nauczycieli/nauczycielek, dotyczących wykorzystywania w edukacji multimedii, komputerów i Internetu. **Treści, które powinny się znaleźć w programie takiego bloku, muszą obejmować przede wszystkim:**

- **multimedia oraz narzędzia technologii informacyjno-komunikacyjnej i ich metodyczne zastosowanie w pracy z dzieckiem w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym;**

²³ Czerniejewska I., *Edukacja wielokulturowa w Polsce w perspektywie antropologii*, Praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Wojciecha J. Burszty, Poznań 2008.

- **weryfikacja i dobór materiałów edukacyjnych (w tym gier, programów, filmów) o charakterze multimedialnym i informatycznym do predyspozycji, potrzeb i możliwości percepcyjnych uczniów w różnym wieku;**
- **przygotowanie uczniów do bezpiecznego i odpowiedzialnego korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnej;**
- **samodzielne przygotowywanie materiałów edukacyjnych o charakterze multimedialnym na potrzeby pracy w przedszkolu i szkole.**

Takie zajęcia należy uwzględnić w programie specjalności na ostatnim roku studiów, tak aby realizowane w ich trakcie treści studenci/studentki mogli/mogły umieścić w szerszym kontekście posiadanej już wiedzy pedagogicznej i metodycznej. Dzięki rozbudowaniu zajęć dotyczących technologii informacyjnej w edukacji studenci/studentki będą też mieć okazję praktycznie wykorzystywać gromadzone wiadomości, rozwijając nie tylko kompetencje techniczne, ale także kreatywne i twórcze.

Kolejnym nieodłącznym elementem nowoczesnej edukacji jest mobilność uczniów, studentów/studentek i nauczycieli/nauczycielek pomiędzy systemami edukacji krajów europejskich (i nie tylko) oraz samych nauczycieli/nauczycielek pomiędzy rynkami pracy oraz ich poszczególnymi sektorami i obszarami. Zgodnie z Zaleceniem Parlamentu Europejskiego w sprawie mobilności w celach edukacji i szkolenia²⁴ oraz Strategią rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 r.²⁵, na etapie studiów wyższych powinno się promować wymianę międzynarodową i międzysektorową zarówno studentów, jak i pracowników systemu edukacyjnego, jak również stwarzać możliwości do odbywania tego typu staży i praktyk. Mobilność zawodową przyszłych nauczycieli/nauczycielek mogą wspierać dwa czynniki. Pierwszym jest świadomość i wiedza na temat zagranicznych systemów kształcenia, możliwości wzięcia udziału w programach wymian oraz szans na zatrudnienie na krajowych i międzynarodowych rynkach pracy. Drugi czynnik warunkujący mobilność mię-

²⁴ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie mobilności transnarodowej we Wspólnocie w celach edukacji i szkolenia: Europejska Karta na rzecz Jakości Mobilności, (2006/961/WE).

²⁵ Rozdział 9. Mobilność kadry akademickiej i studentów, Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku, http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/Finansowanie/fundusze_europejskie/PO_KL/Projekty_systemowe/20100727_Strategia_rozwoju_SW_w_Polsce_do_2020_roku_war_2.pdf [data dostępu: 27.07.2011].

dzynarodową to dobra znajomość języków obcych, w tym przede wszystkim języka angielskiego, zatem w kwestii zawartości i konstrukcji programów nauczania na kierunkach pedagogicznych należy położyć większy nacisk na nauczanie języka obcego. Szkoły wyższe, korzystając z opisanego wcześniej, uznaniowego wymiaru godzin dydaktycznych, przeznaczonych na nauczanie języka obcego, nie wprowadzają tego przedmiotu do programu wszystkich lat studiów. Lektoraty są przez to marginalizowane, prowadzone na bardzo zróżnicowanym poziomie, a ich program nie zawsze jest powiązany z tematyką studiów na danym kierunku. **Przygotowanie studentów/studentek pedagogiki do aktywnego udziału w międzynarodowym środowisku zawodowym, w tym także w środowisku naukowym, wymusza konieczność rozszerzenia zakresu nauczania języka angielskiego na studiach I stopnia o oddzielny blok specjalistycznego języka angielskiego na poziomie minimum C1. W trakcie tego rodzaju zajęć studenci/studentki przygotowywaliby/przygotowywałyby się do posługiwania się profesjonalnym słownictwem zawodowym, tak w kontaktach z przedstawicielami kadry nauczycielskiej z innych krajów, jak i w pracy pedagogicznej z dziećmi. Zdecydowanie wpłynie to na podniesienie jakości kształcenia nauczycieli/nauczycielek, a następnie efektywności ich własnych działań zawodowych.** Podniesienie poziomu kompetencji językowych studentów/studentek zwiększy ich szanse na rynku pracy, przyczyni się do ich aktywniejszego uczestnictwa w programie staży i praktyk międzynarodowych, co z kolei pozwoli im zdobywać nowe doświadczenia i wiedzę, a w pracy z dziećmi umożliwi podejmowanie się realizowania programów edukacyjnych z placówkami z innych krajów, co z kolei przełoży się na wyższą jakość świadczonej przez nich pracy i realne korzyści edukacyjne dla ich uczniów. Wreszcie opanowanie specjalistycznego dla zawodu nauczyciela/nauczycielki języka obcego pozwoli studentom/studentkom na bierny (lektura zagranicznej literatury fachowej) i czynny (udział w konferencjach, publikowanie prac) udział w międzynarodowym życiu naukowym.

Analiza wybranych programów studiów wykazała także nieobecność (poza jednostkowymi przypadkami) przedmiotów przygotowujących studentów/studentki do poruszania się w środowisku zawodowym. Skutkiem tego początkujący/początkujące nauczyciele/nauczycielki, podejmujący pierwszą pracę w przedszkolu i szkole, pomimo odbycia praktyk nie zdają sobie sprawy z wielu formalnych obowiązków i nie potrafią korzystać z pomocy instytucji powoływanych w celu merytorycznego i psychologicznego wspierania pracy zarówno pe-

dagogów, jak i placówek oświatowych. Konieczność uzupełniania wiedzy związanej z tego typu zagadnieniami dopiero po podjęciu pracy zawodowej odciąga uwagę (a także czas i energię) młodych nauczycieli/nauczycielek od najważniejszych dla nich zadań – opiekuńczych, dydaktycznych i wychowawczych. **Dlatego wydaje się konieczne uzupełnienie programów wspomnianych specjalności o przedmiot przygotowujący nauczyciela/nauczycielkę do funkcjonowania w określonym (adekwatnym do specjalności) typie placówki oświatowej, jako środowisku pracy; planowania i dokumentowania swoich działań dydaktycznych i wychowawczych, wypełniania formalnych obowiązków związanych z codzienną pracą nauczyciela/nauczycielki, współpracy z instytucjami wspierającymi pracę i rozwój zawodowy nauczycieli/nauczycielek.** Warto taki przedmiot umieścić w toku studiów tuż przed praktykami w szkołach, aby studenci/studentki mogli/mogły zdobywane informacje szybko odnieść do sytuacji, jakie zaobserwują w pracy w placówkach oświatowych. Przygotowanie studentów/studentek do skutecznego i pewnego poruszania się w środowisku pracy, jakim będzie dla nich przedszkole lub szkoła, już na etapie studiów pozwoli im biegłe radzić sobie z dokumentacją szkolną i formalnymi obowiązkami nauczyciela/nauczycielki, przez co będą mogli/mogły skupić się na najważniejszych zadaniach zawodowych związanych z pracą z dziećmi.

Psychologiczne przygotowanie nauczycieli/nauczycielek w toku kształcenia w szkole wyższej

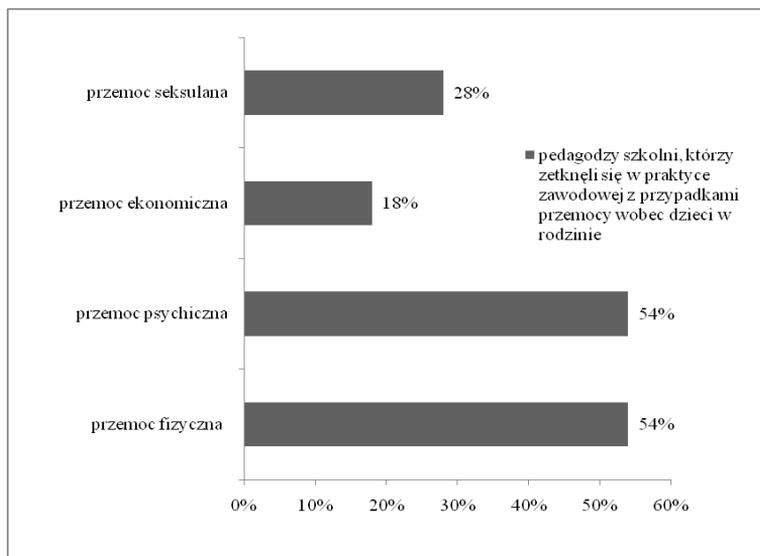
Celem kształcenia psychologicznego nauczycieli/nauczycielek jest przygotowanie ich do pełnienia zadań wychowawczych oraz organizowania procesu nauczania i uczenia się zgodnie z uwarunkowaniami rozwoju psychicznego uczniów w różnym wieku. W tym zakresie nauczyciel/nauczycielka musi być gotów/gotowa na: przystosowywanie dzieci od najmłodszego wieku do pełnienia określonych ról społecznych, współdziałanie z rodzicami w kształtowaniu dojrzałej osobowości dziecka, korygowanie błędów wychowawczych rodziców i otoczenia, w jakim wzrasta dziecko, a także wyrównywanie odpowiednio zaplanowanymi działaniami wrodzonych i nabytych dysfunkcji intelektualno-emocjonalnych²⁶. Z kolei w pracy wychowawczej z grupą uczniowską nauczyciel/nauczycielka musi

²⁶ Jankowska M., *Rola nauczyciela w kształtowaniu dojrzałej osobowości ucznia* [w:] Jaworska A., Zalewska S. (red.), *Myśl pedeutologiczna i edukacja ustawiczna nauczycieli*, Warszawa 2006.

być odpowiednio przygotowany/przygotowana do skutecznego nawiązania kontaktu z wychowankami. Musi potrafić poznać swoich podopiecznych – ich potrzeby i przyjmowane przez nich w grupie role – aby następnie podjąć działania zmierzające do zintegrowania grupy w jednolity zespół, stanowiący środowisko wychowania, sprzyjające budowaniu w dzieciach kompetencji kooperacji, komunikacji i wrażliwości społecznej²⁷.

Zadania wychowawcze nauczyciela/nauczycielki przybierają na znaczeniu szczególnie współcześnie, kiedy rośnie skala problemów społecznych i patologii, których ofiarami częstokroć padają dzieci. Wciąż wzrasta liczba rodzin dysfunkcyjnych, nie mogących w pełni realizować wychowawczych i opiekuńczych obowiązków wobec dzieci. Co więcej – rodzina bardzo często staje się dla dziecka środowiskiem przemocy o różnym charakterze (fizycznej, psychicznej i emocjonalnej, ekonomicznej, seksualnej). Szczegółowe statystyki dotyczące występowania tego problemu w praktyce zawodowej pedagogów szkolnych prezentuje wykres 1.

Wykres 1. Występowanie przypadków przemocy wobec dzieci w praktyce pedagogów szkolnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych TNS OBOP.

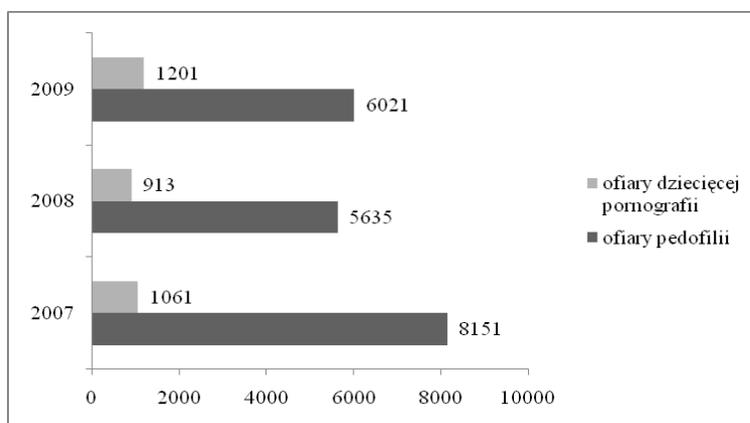
Według badań przeprowadzonych w 2008 roku przez TNS OBOP, aż 54% pedagogów szkolnych w swojej praktyce zawodowej spotkało się z przy-

²⁷ Klim-Klimaszewska A., *Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa*, Warszawa 2010.

padkami użycia w rodzinie przemocy fizycznej wobec dzieci. Ten sam odsetek pedagogów potwierdzał zetknięcie się z przypadkami przemocy psychologicznej. Z kolei 18% badanych pedagogów miało do czynienia z dziećmi – ofiarami przemocy ekonomicznej, a 28% pedagogów potwierdziło napotkanie przypadków dzieci dotkniętych w rodzinie przemocą seksualną²⁸.

Nie tylko rodzina jest źródłem zagrożeń dla rozwoju psychicznego i emocjonalnego dla zdrowia dzieci. W dalszym ciągu duże rozmiary przybiera zjawisko pedofilii oraz wykorzystywania dzieci do produkowania materiałów pornograficznych z ich udziałem. Dokładne dane (dotyczące jednak wyłącznie ujawnionych i odnotowanych w statystykach policyjnych przypadków tego rodzaju przestępstw) prezentuje wykres 2.

Wykres 2. Przestępstwa o podłożu seksualnym wobec dzieci

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.statystyka.policja.pl [data dostępu: 01.08.2011].

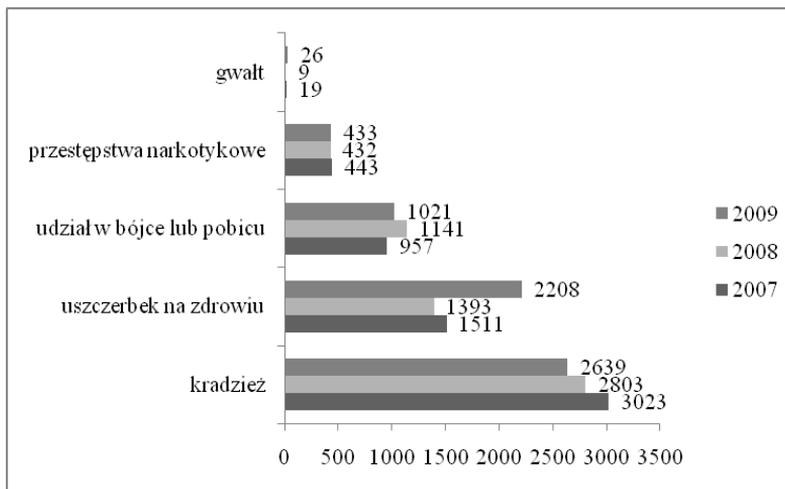
W 2007 roku ofiarami pedofilii padło 8151 dzieci, w roku 2008 było to 5635 dzieci, a w 2009 roku – 6021 dzieci. Rośnie liczba ofiar dziecięcej pornografii; przestępstwem tym zostało dotkniętych 1061 dzieci w roku 2007, 913 dzieci w roku 2008 i 1201 dzieci w roku 2009²⁹. Nasilają się przy tym negatywne zjawiska społeczne, mogące niekorzystnie oddziaływać na rozwój intelektualny

²⁸ Badanie dotyczące zjawiska przemocy w rodzinie wobec dzieci. Opinie kuratorów, policjantów, pracowników socjalnych, pracowników służby zdrowia oraz pedagogów szkolnych o występowaniu i okolicznościach występowania przemocy w rodzinie wobec dzieci. Raport z badania TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2008, http://www.niebieskalinia.org/download/Badania/TNS_OBOP_I_2008.pdf [data dostępu: 01.08.2011].

²⁹ *Dzieci – ofiary przestępstw seksualnych*, http://statystyka.policja.pl/portal/st/840/50010/Dzieci_ofiary_przestepstw_seksualnych.html [data dostępu: 01.08.2011].

i emocjonalny dzieci. Coraz groźniejsze skutki przynosi cyberbulling – prześladowanie, upokarzanie, nękanie, zastraszanie dzieci przez ich rówieśników przy wykorzystaniu Internetu i telefonii komórkowej. W związku ze zwiększającą się liczbą użytkowników Internetu wśród dzieci, obniża się też średni wiek ofiar tego typu przemocy. Powszechna niemal dostępność mediów i Internetu naraża też dzieci na niepożądane wpływy (niebezpieczne znajomości, szkodliwą indoktrynację) oraz kontakt ze szkodliwymi treściami (pornografia, materiały przesyczone przemocą i wulgarnością, natarczywa reklama). Także szkoła coraz częściej jest dla uczniów środowiskiem, w którym mogą paść ofiarami przemocy ze strony rówieśników. Na wykresie 3. przedstawiono dane z lat 2007–2009, pochodzące ze statystyk policyjnych, które dotyczą najczęściej popełnianych przestępstw w szkołach.

Wykres 3. Najczęstsze przestępstwa popełniane w szkołach w latach 2007–2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.statystyka.policja.pl [data dostępu: 01.08.2011].

W 2009 roku w polskich szkołach i gimnazjach zanotowano: 2208 przestępstw polegających na uszczerbku na zdrowiu, 1021 przestępstw wynikających z udziału w bójce lub pobiciu, 26 gwałtów, 2639 kradzieży, 433 przestępstw narkotykowych³⁰.

Wobec przytoczonych faktów i statystyk staje się jasne, że konsekwencją wzrastającej liczby zagrożeń i patologii społecznych, jakich ofiarami padają

³⁰ *Przestępczość w szkole i innych placówkach oświatowych*, http://statystyka.policja.pl/portal/st/950/50868/Przestepczosc_w_szkole_i_innych_placowkach_oswiatowych.html [data dostępu: 01.08.2011].

dzieci, a także nasilającego się kryzysu instytucji rodziny i coraz częstszych sytuacji, w których prawni opiekunowie nie chcą lub nie mogą wywiązywać się ze swoich obowiązków, rola szkoły wobec tych problemów musi ulec wyraźnemu wzmocnieniu. Ma to szczególne znaczenie na etapie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, kiedy to potrzeby emocjonalne dzieci są bardzo duże, a zapewnienie im poczucia bezpieczeństwa ma kluczowe znaczenie dla powodzenia wszelkich dalszych działań pedagogicznych. Ich pogląd na świat i postawy społeczne dopiero się kształtuje, podobnie jak budowana jest umiejętność odróżniania dobra od zła, poczucie odpowiedzialności za swoje czyny, kształtowanie empatii i wrażliwości na uczucia innych ludzi. Także w przypadku uczniów nie dotkniętych wspomnianymi problemami, wiedza psychologiczna nauczyciela/nauczycielki może stanowić o powodzeniu działań wychowawczych. Wobec braku w programach studiów pedagogicznych i specjalności nauczycielskich zagadnień związanych z przeciwdziałaniem przez nauczyciela/nauczycielkę zagrożeniom związanym z przemocą – w tym przemocą w rodzinie, nieodpowiednim wykorzystaniem komputerów i Internetu, jak również problematyki pracy z uczniem będącym ofiarą tego typu zagrożeń, przygotowanie nauczycieli/nauczycielek do tak pojętych zadań wychowawczych musi być wynikiem współdziałania szkół wyższych ze środowiskiem lokalnym. **Koniecznym działaniem jest organizowanie akcji informacyjnych i szkoleniowych skierowanych do studentów/studentek – przyszłych nauczycieli/nauczycielek, których tematyka będzie dotyczyć profilaktyki przemocy i uzależnień w pracy z uczniem oraz wychowankiem w różnym wieku. Do współorganizowania i współprowadzenia tego typu kampanii w szkołach wyższych kształcących na kierunkach pedagogicznych można zaprosić przedstawicieli policji, poradni psychologiczno-pedagogicznych, organizacji zajmujących się udzielaniem wsparcia ofiarom przemocy czy uzależnień.** Instruowałiby oni studentów/studentki w kwestii podejmowania działań profilaktycznych w pracy z dziećmi, proponowałiby najskuteczniejsze metody uświadamiania dzieciom grożących im niebezpieczeństw i sposobów ich unikania. Pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznych udzielaliby wskazówek dotyczących pracy z dziećmi pochodzącymi z rodzin dysfunkcyjnych lub takimi, które padły ofiarami przemocy. Przyszli nauczyciele/nauczycielki poznałoby/poznałyby przy tym nie tylko skuteczne techniki działań profilaktycznych, ale także zyskali-by/zyskałyby wiedzę na temat funkcjonowania organizacji czy instytucji mogących stanowić wsparcie dla ich przyszłych działań wychowawczych.

Umiejętność motywowania ucznia do pracy, zaspokajania potrzeb (akceptacji, bezpieczeństwa, działania, nawiązywania kontaktów itd.), indywidualizowania oddziaływań wychowawczych adekwatnie do jego wieku rozwojowego czy poziomu rozwoju psychicznego zdecydowanie wpływa także na jakość i efektywność działań nauczyciela/nauczycielki³¹. Przygotowanie psychologiczne pedagogów decyduje też o ich późniejszych umiejętnościach związanych z refleksyjnym podejściem do wykonywanych obowiązków, planowaniem rozwoju osobowościowego i zawodowego. Pozwala na przyjęcie postawy samokrytycznej wobec własnych działań oraz tolerancyjnej w stosunku do uczniów i współpracowników³². Andrzej Mirski dzieli kompetencje psychologiczne nauczycieli/nauczycielek, które powinny zostać wykształcone w toku przygotowania teoretycznego i praktycznych doświadczeń z pracy z dziećmi, na dwie kategorie: kompetencje formujące (które pozwalają na kształcenie u uczniów odpowiednich cech i procesów psychologicznych) oraz kompetencje operacyjne (które ułatwiają realizację działań pedagogicznych w codziennej praktyce szkolnej)³³. Bazą dla kształcenia u nauczyciela/nauczycielki wskazanych kompetencji są jego wrodzone, osobiste cechy i predyspozycje, jak również wszechstronna wiedza psychologiczna. Tymczasem zakres obowiązkowego przygotowania psychologicznego nauczycieli/nauczycielek w toku studiów pedagogicznych, zarówno w świetle standardów kształcenia, jak i w praktyce programów nauczania w szkołach wyższych, jest niewystarczający. Ów deficyt jest szczególnie widoczny w kontekście trudności i zakresu działań wychowawczych, jakie podejmuje nauczyciel/nauczycielka i pedagog w swojej praktyce zawodowej. Jak już zostało wspomniane, w ramach kursu ogólnego na studiach pedagogicznych w standardach przewidziano 90 godzin zajęć z zakresu psychologii. W analizowanych programach nauczania³⁴ taki kurs obejmował najczęściej zajęcia z psychologii ogólnej, psychologii rozwojowej i psychologii kształcenia, w niektórych przypadkach w miejsce jednego z tych bloków proponowano psychologię społeczną. Niepokojącym faktem jest natomiast margi-

³¹ Chałas K., *Szanse kreowania tożsamości nauczyciela w reformującej się szkole* [w:] Jaworska A., Zalewska S. (red.), op.cit.; Hankała A., *Czego nie wiedzą nauczyciele?*, http://archiwalna.glos.pl/subp_dyn.php?id=357&action=show [data dostępu: 01.08.2011].

³² Danieluk M., *Użyteczność wiedzy psychologicznej w pracy nauczyciela*, <http://www.profesor.pl/publikacja,8064,Artykuly,Uzytecznosc-wiedzy-psychologicznej-w-pracy-nauczyciela> [data dostępu: 01.08.2011].

³³ Mirski A., *Psychologiczne kompetencje w szkole* [w:] Muchacka B., Szymański M. (red.), *Nauczyciel w świecie współczesnym*, Kraków 2008.

³⁴ Patrz: podrozdział 3.1: *Treści kształcenia na studiach pedagogicznych*.

nalizacja zagadnień psychologicznych w specjalnościowych kursach edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Szkoły wyższe kształcące w takich specjalnościach zdecydowanie preferują w programach nauczania treści związane z pedagogiką i dydaktyką. Konsekwencją tego faktu są braki w zakresie kompetencji koniecznych do wykonywania pracy wychowawczej wśród absolwentów tych studiów. Nauczyciele/nauczycielki nie są przez to przygotowani/przygotowane do wypełniania podstawowych funkcji wychowawczych, jakie są przypisane pedagogom edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, czyli: wspomaganie uzdolnień i talentów dzieci oraz rozwijania u nich inteligencji kierunkowych, kształtowania ich pozytywnej samooceny i adekwatnego obrazu samego siebie, rozwijania umiejętności społecznych, budowania odporności emocjonalnej i umiejętności działania w warunkach stresu, kształtowania pożądanych postaw społecznych – tolerancji, otwartości, sprawiedliwości, empatii, odpowiedzialności³⁵. Co równie istotne, nauczyciele/nauczycielki, którzy/które w trakcie studiów pedagogicznych nie przyswoili wiedzy teoretycznej z dziedziny psychologii, będą – przynajmniej na początku swojej kariery zawodowej – wykazywać braki w przygotowaniu do pracy z uczniem z rodziny dysfunkcyjnej lub uczniem będącym ofiarą przemocy. Dużo trudniejsze będzie też dla nich indywidualizowanie procesu nauczania i wychowania wobec ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Z tych względów **rekomendowanym działaniem jest włączanie do programów kształcenia na kierunkach pedagogicznych specjalistycznych zajęć z dziedziny psychologii. Powinny one obejmować treści przygotowujące nauczycieli/nauczycielki do efektywnego stymulowania inteligencji uczniów, kształtowania ich postawy twórczej, wspomaganie wśród uczniów procesów samodzielnego uczenia się. Częścią programów kształcenia nauczycieli/nauczycielek powinna także stać się psychologia nauczania w systemie zdalnym. Niezbędnym elementem przygotowania nauczycieli/nauczycielek muszą być zajęcia doskonalące ich kompetencje społeczne i umiejętności interpersonalne.** Uczelnie wyższe mogą włączać zajęcia o zaproponowanej tematyce do programów kształcenia (równoważąc stosunek zajęć specjalnościowych o charakterze pedagogicznym i psychologicznym), bądź też realizować je w ramach fakultatywnych zajęć dodatkowych (także na zasadach komercyjnych i jako część oferty skierowanej do czynnych zawodowo nauczycieli/nauczycielek). Rezultatem zwiększenia zakresu treści psycholo-

³⁵ Czajkowska A., *Znaczenie inteligencji emocjonalnej dla praktyki zawodowej nauczycieli* [w:] Muchacka B., Szymański M. (red.), op.cit.; Klim-Klimaszewska A., op.cit.

gicznych w ramach teoretycznego przygotowania nauczycieli/nauczycielek będzie lepsze przysposobienie absolwentów/absolwentek do pełnienia przez nich zadań wychowawczych. Trzeba też zwrócić uwagę na to, że wiedza psychologiczna ma często charakter uniwersalny – może mieć zastosowanie w nauczaniu dzieci, jak również młodzieży i osób dorosłych. Poszerzenie programu przygotowania psychologicznego studentów/studentek pedagogiki może w przyszłości zwiększyć ich szanse zawodowe, także w obszarach edukacji innych niż nauczanie przedszkolne i wczesnoszkolne.

Do czasu wprowadzenia rozwiązań systemowych zwiększających zakres przygotowania psychologicznego nauczycieli/nauczycielek w toku kształcenia, oddolną, samodzielną inicjatywą studentów/studentek kierunków pedagogicznych powinno być samokształcenie z tego zakresu. **Koniecznym działaniem studentów/studentek musi być ustawiczne, samodzielne poszerzanie swojej wiedzy psychologicznej, szczególnie w tych obszarach, które mogą mieć największe zastosowanie w pracy z dzieckiem w przedszkolu i szkole podstawowej. Tego typu samodzielne badania studentów/studentek powinny być inspirowane przez nauczycieli akademickich, np. za pośrednictwem uczelnianej platformy edukacyjnej.** Opiekunowie i administratorzy platformy oraz studenckich forów dyskusyjnych mogą poprzez te kanały proponować studentom interesujące publikacje specjalistyczne, które następnie będą stanowić przyczynek do podejmowanych na forum dyskusji. Studenci/studentki za pośrednictwem platformy mogą również analizować ciekawe przypadki o charakterze pedagogicznym, których opisy można wyszukać w Internecie. Wspólna analiza przypadku podejmowana w tej formule pozwoli studentom/studentkom na wymianę różnych propozycji rozwiązań oraz wypracowanie optymalnego planu działań wobec rozpatrywanego zagadnienia.

Metody kształcenia na studiach pedagogicznych

Jedną z przyczyn występowania braków i wad we współczesnym kształceniu akademickim jest ewolucja funkcji i celu wykształcenia wyższego we współczesnym społeczeństwie. O ile dawniej studia miały charakter elitarny i przygotowywały do podjęcia działalności naukowej, były wstępem do dalszego rozwoju twórczego w wybranej dziedzinie, dziś dyplom szkoły wyższej ma zastosowanie przede wszystkim zawodowe – powinien poświadczać określony zakres umiejętności i kwalifikacji potrzebnych przy wykonywaniu wybranego

zawodu. Jest to szczególnie istotne w przypadku studiów I stopnia, które są traktowane właśnie jako przygotowanie zawodowe, w odróżnieniu od studiów II stopnia, które mają przygotowywać absolwenta do działań samodzielnych i twórczych w wybranej dziedzinie. Jeśli zatem studia pedagogiczne I stopnia mają przygotować absolwentów/absolwentki przede wszystkim do podjęcia pracy z dziećmi, w kształceniu nauczycieli/nauczycielek należy przenieść akcenty z dostarczania studentom czysto teoretycznej wiedzy, na budowanie u nich konkretnych umiejętności i szeroki rozwój wspomnianych kompetencji ogólnych (ich przekazanie uczniom będzie przecież jednym z podstawowych zadań nauczyciela). Kluczem do sukcesu w osiągnięciu tego celu jest przyłożenie wagi do modernizacji i aktualizacji metodyki zajęć akademickich.

Zwraca uwagę fakt, że studenci/studentki mają tendencję do przenoszenia wzorów zachowań społecznych i zawodowych, metod i strategii prowadzenia zajęć, budowania relacji interpersonalnych nabytych w czasie studiów do swojej przyszłej pracy zawodowej³⁶. Dlatego ważne jest, aby nauczyciel akademicki był dla studentów wzorem mentora, doradcy, przewodnika, który pozostając w centrum procesu edukacyjnego, organizując i inspirując działania studentów, skłania ich na każdym kroku do samodzielności w zdobywaniu wiedzy, pozwala im na twórcze rozwiązywanie postawionych przed nim problemów, aktywizuje do krytycznego myślenia i elastycznego działania w określonych sytuacjach.

Słuszny wydaje się postulat, aby kształcenie przyszłych nauczycieli/nauczycielek było prowadzone tymi samymi metodami, co późniejsze nauczanie w szkołach i przedszkolach³⁷. Zatem dominujące, także w teoretycznym kształceniu nauczyciela/nauczycielki, powinny się stać metody aktywizujące, tj. takie, które skłaniają do samodzielnego działania, pobudzają procesy poznawcze studenta, niwelują ryzyko bierności i wtórności w przyswajaniu wiadomości podawanych przez wykładowcę. Należy przy tym zaznaczyć, że to, czy metoda zostanie uznana za aktywizującą, w przypadku kształcenia akademickiego nie odnosi się do formuły, w jakiej organizowane są zajęcia, ale do sposobu ich prowadzenia, przekazywania informacji, nawiązywania interakcji

³⁶ Frejman M., Frejman S.D., *O rozwijaniu refleksyjnej postawy przyszłych nauczycieli* [w:] Muchacka B., Szymański M. (red.), op.cit.

³⁷ Bałazak M., *Źródła niepewności w pracy nauczyciela oraz propozycje ich eliminacji w procesie przygotowania zawodowego*, <http://konferencja.21.edu.pl/publikacje/1/387.pdf> [data dostępu: 26.07.2011].

między nauczycielem akademickim a studentem³⁸. Barięą dla wprowadzania aktywizujących metod pracy dydaktycznej na studiach wyzszych są często utrwalone przyzwyczajenia kadry akademickiej. **Stąd rekomendowanym działaniem powinno być wprowadzenie przez szkoły wyzsze systematycznych i obowiązkowych szkoleń metodycznych dla wszystkich osób prowadzących zajęc ze studentami (bez względu na posiadany stopień czy tytuł naukowy oraz staż pracy). Ze względu na konieczno powiązania metodyki zajęc akademickich z metodyk nauczania w placówkach oświatowych, w których w przyszci bę zatrudniani/zatrudniane absolwenci/absolwentki pedagogiki, należy wczy do organizacji tego typu szkoleń pracowników lokalnych orodk doskonalenia nauczycieli/nauczycielek.** W czasie tego typu kursów akademicy byliby szkoleni w technikach i strategiach nauczania, pozwalających na kształtowanie u studentów/studentek najwniejszych kompetencji poznawczych i operacyjnych, takżę poprzez podający model nauczania. Można to osiągnąc prowadząc wykład w taki sposób, aby wczy do jego przebiegu studentów, uruchamiając u nich konkretne procesy intelektualne, emocjonalne czy poznawcze. Wykładowca może zachęcac studentów do współuczestnictwa w jego wywodzie poprzez zadawanie pytan, stawianie problemu (np. *Co zrobiliby Państwo w takiej sytuacji..?*), podpowiadanie metod (np. *Jakie skutki Państwa zdaniem miałoby...?*), zachęcanie do dociekliwości (np. *Czy sądzicie Państwo, że prawd jest...?*)³⁹.

Odrębną kwesti jest sposób prowadzenia zajęc Ćwiczeniowych, konwersatoriów, warsztatów i lektoratów. Z definicji są to zajęc, które powinny pozwalac studentom/studentkom na praktyczną weryfikację wiedzy teoretycznej pozyskanej w czasie wykładów. Z tego względu **zaleca się takie konstruowanie rozkładów zajęc dla studentów/studentek, aby stosunek zajęc o charakterze wykładowym i Ćwiczeniowym na studiach pedagogicznych wynosi: 30% wykładów, 70% Ćwiczen (warsztatów, treningów twórczego myślenia, zajęc integrujących, lektoratów).** Zarówno w ramach zajęc o charakterze Ćwiczeniowym, jak i wykładowym akcent powinien padac na stosowanie metod aktywizujących, skłaniających do samodzielnego działania, twórczego myślenia, rozwijania sytuacji problemowych, pobudzających refleksyjnoc i krytyczne myślenie u studentów. W pracy ze studentami/studentkami reko-

³⁸ Kubiczek B., *Jak uczyc uczniów uczenia się*, Opole 2007.

³⁹ Czaja-Chudyba I., *Przygotowanie nauczycieli do rozwijania myślenia krytycznego u dzieci* [w:] Muchacka B., Szymanski M. (red.), op.cit.

mendowanymi metodami są: symulacje, drama, dyskusje i debaty, burza mózgów, praca w grupie, analiza przypadku (case study). Realizowanie kształcenia teoretycznego przyszłych nauczycieli/nauczycielek wymienionymi metodami wyposaży ich/je przede wszystkim w kompetencje ogólne, pozwalające na samodzielne rozwijanie osobowości, konstruktywną autorefleksję i poszerzanie wiedzy – tak interdyscyplinarnej, jak i specjalistycznej. Jest to tym bardziej celowe, że we współczesnym świecie wiedza ulega bardzo szybkiej dezaktualizacji. Studenci/studentki kształceni/kształcone według rekomendowanego modelu metodycznego posiadają kompetencję samodzielnego gromadzenia wiedzy pochodzącej ze zdywersyfikowanych źródeł, którą to umiejętność (kluczową w społeczeństwie informacyjnym) będą umieli/umiały następnie przekazać swoim uczniom.

Ponieważ w nowoczesnym modelu studiów dużą wagę przykładą się do samodzielnej pracy studentów/studentek i ich własnych poszukiwań intelektualnych i badawczych, **rekomendowanym działaniem byłoby przeniesienie części aktywności studentów/studentek związanej z odbywanymi przez nich/nie zajęciami na platformę edukacyjną. Można na niej umieścić kursy zdalne, które studenci/studentki realizowałyby/realizowałyby w wybranym przez siebie czasie i miejscu, a które uzupełniałyby treści prezentowane w trakcie zajęć uczelnianych. Platforma służyłaby także jako środowisko, w którym studenci/studentki wykonują zadania dodatkowe związane z poszczególnymi przedmiotami kształcenia (publikowanie raportów z prowadzonych badań czy obserwacji, komentowanie publikacji innych studentów/studentek oraz załączonych artykułów ekspertów, udział w forum, na którym komentowane są problemy, realizowanie przez studentów/studentki wspólnego projektu, prowadzenia bloga praktyk pedagogicznych).** Włączenie w zakres aktywności studentów/studentek pracy na platformie edukacyjnej pozwoli również doskonalić ich kompetencje informacyjno-komunikacyjne. Przy niskim nakładzie kosztów ze strony szkoły wyższej i przy minimalnych nakładach ze strony studentów/studentek, zwiększy się czas, który poświęcą oni/one na samodzielną pracę związaną z zajęciami, w których biorą udział⁴⁰. Warunkiem wprowadzenia takiego rozwiązania na uczelni jest posiadanie odpowiedniego zaplecza technicznego (serwer, pracownia komputerowa z podstawowym wyposażeniem i dostępem do Internetu) oraz przeszkolenie kadry dydaktycznej w obsłudze i prowadzeniu zajęć w systemie

⁴⁰ Osiński Z., op.cit.

zdalnym. Dobrą praktyką, z której doświadczenia mogą korzystać polskie szkoły wyższe, jest projekt *Latina* realizowany w Norwegii⁴¹.

Organizacja kształcenia nauczycieli

Już sam zakres i złożoność zadań stojących przed nauczycielami/nauczycielkami, a także specyficzny charakter ich pracy – konieczność ponoszenia odpowiedzialności nie tylko za bezpieczeństwo i zdrowie dzieci, ale także za ich rozwój intelektualny i osobowościowy, czynią z tego zawodu rodzaj misji i powołania. Powstaje zatem pytanie o powszechność wśród osób zatrudnionych w charakterze pedagogów i nauczycieli/nauczycielek bardzo specyficznych i specjalistycznych predyspozycji do pełnienia tego rodzaju zadań zawodowych. Biorąc pod uwagę statystyki dotyczące rekrutacji na poszczególne kierunki studiów, w roku akademickim 2010/2011 potencjalni pedagodzy stanowili trzecią najliczniejszą grupę studentów I roku⁴². Jednocześnie liczba uczelni publicznych i niepublicznych oferujących kształcenie na kierunkach pedagogicznych jest w Polsce bardzo duża. Skutkuje to szeroką dostępnością miejsc na tych kierunkach. Średnia liczba kandydatów/kandydatek na jedno miejsce w ostatnich latach to dwie osoby⁴³. Selekcja wstępna wśród kandydatów/kandydatek na przyszłych/przyszłe nauczycieli/nauczycielki i pedagogów, wobec braku konkurencji przy ubieganiu się o miejsce na tych studiach, jest minimalna. Grozi to ryzykiem przyjmowania na te wymagające studia osób przypadkowych, nieobdarzonych predyspozycjami do pracy z dziećmi i młodzieżą. Także kryteria decydujące o zakwalifikowaniu kandydata/kandydatki na studia pedagogiczne (ograniczone zwykle do osiągnięcia wymaganej średniej ocen na maturze ze wskazanych przedmiotów i spełnienia wymagań formalnych) nie gwarantują doboru osób o pożądanym w zawodzie nauczyciela/nauczycielki cechach psychicznych i osobowościowych. Dlatego też **rekomendowanym działaniem byłoby wprowadzenie przez szkoły wyższe pro-**

⁴¹ Projekt norweskiego Oslo University College skierowany jest do studentów i nauczycieli. Uczestnicy kursu, pracując na platformie edukacyjnej, wykonują szereg aktywności dotyczących tematyki zastosowania komputerów i Internetu w edukacji. Strona projektu: <http://www.hio.no/Welcome-to-OUC/Summer-School-2011/LATINA> [data dostępu: 29.07.2011].

⁴² Informacja o wynikach rekrutacji na studia na rok akademicki 2010/2011 w uczelniach nadzorowanych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz uczelniach niepublicznych, <http://www.nauka.gov.pl>.

⁴³ Ibidem.

wadzące nabór na kierunki pedagogiczne dodatkowej selekcji kandydatów/kandydatek. Może ona przybrać postać przeprowadzanych testów psychologicznych i kompetencyjnych, wstępnie weryfikujących predyspozycje kandydatów do pracy pedagogicznej oraz testów z wiedzy ogólnej (orientacja w najważniejszych zagadnieniach z dziedziny socjologii, politologii, historii, literatury i sztuki). Jest to rozwiązanie racjonalne, także w świetle możliwości, jakie daje uczelniom w tym względzie nowa ustawa o szkolnictwie wyższym⁴⁴. Dopuszcza ona możliwość organizacji dodatkowych egzaminów wstępnych na kierunki wymagające specjalnych umiejętności lub wiedzy nie weryfikowanej podczas egzaminów maturalnych⁴⁵. Pozwoliłoby to ograniczyć liczbę osób, którym określone cechy uniemożliwią w przyszłości pracę w placówkach edukacyjnych i oświatowych. **Selekcja adeptów/adeptek zawodu nauczycielskiego powinna być także kontynuowana w toku kolejnych lat kształcenia w szkołach wyższych. Pożądanym działaniem byłoby podwyższenie poziomu trudności i rangi egzaminów z poszczególnych przedmiotów kształcenia.** Szybsza eliminacja z systemu kształcenia nauczycieli/nauczycielek osób nie posiadających ogólnych predyspozycji do wykonywania tej pracy pozwoliłaby im na konstruktywną reorientację zawodową i podjęcie kształcenia na kierunku bardziej odpowiadającym posiadanym zdolnościom. Co więcej – poprzez zwiększenie pozytywnej selekcji wśród studentów/studentek kierunków pedagogicznych umożliwiono by dostęp do zawodu nauczyciela/nauczycielki osobom najlepiej do tego przygotowanym⁴⁶.

Znacząca liczba studentów/studentek na kierunkach pedagogicznych (w oderwaniu od zapotrzebowania rynku pracy i prognoz demograficznych dotyczących liczby uczniów w latach kolejnych) przekłada się też na jakość kształcenia na tych kierunkach. W odniesieniu do studiów pedagogicznych

⁴⁴ Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 84, poz. 455).

⁴⁵ *Wróć egzaminy wstępne na studia*, „Gazeta Prawna” z 14. 04. 2011.

⁴⁶ O skali problemu niskiej selektywności studiów wyższych na polskich uczelniach świadczy jeden z najniższych w Europie wskaźników liczby osób niekończących studiów wyższych. O ile w państwach należących do OECD średni poziom tego wskaźnika wynosi 31% na studiach uniwersyteckich i 38% na studiach innych niż uniwersyteckie, w Polsce liczba studentów przyjmowanych na pierwszy rok studiów na poszczególnych kierunkach niewiele różni się od liczby ich absolwentów (wyjątkiem są tu uczelnie techniczne). *Analiza trendów i najlepszych praktyk wynikających z dokumentów definiujących strategię szkolnictwa wyższego na świecie*, <http://www.nauka.gov.pl/finansowanie/fundusze-europejskie/program-operacyjny-kapital-ludzki/projekty-systemowe/strategia-rozwoju-sw-do-roku-2020/> [data dostępu: 26.07.2011].

występuje nienotowana w innych przypadkach dysproporcja pomiędzy liczbą studentów/studentek a odpowiadającą im liczbą nauczycieli akademickich, doktorów i doktorów habilitowanych oraz profesorów. Średnio na jednego profesora zatrudnionego w szkole wyższej kształcącej na kierunku pedagogicznym przypada 920 studentów/studentek, a na jednego doktora/doktora habilitowanego 538 studentów/studentek⁴⁷. Wprowadzane nową ustawą (Prawo o szkolnictwie wyższym) ułatwienia w uzyskaniu stopnia naukowego doktora, doktora habilitowanego i nadawaniu tytułu profesora powinno z czasem doprowadzić do zniwelowania wzmiankowanej szkodliwej dysproporcji pomiędzy liczbą naukowców-dydaktyków przypadających na jednego studenta. Jednak **cennym wzmocnieniem dla kadry dydaktycznej szkoły wyższej powinni być także metodycy ośrodków doskonalenia nauczycieli/nauczycielek oraz doświadczeni nauczyciele/nauczycielki – praktycy. Włączenie ich do prowadzenia zajęć dla studentów/studentek jest działaniem rekomendowanym, gdyż pozwoliłoby studentom/studentkom na wykształcenie świadomości powiązania akademickiej wiedzy z zawodową praktyką pedagoga i nauczyciela/nauczycielki.** Szkoły wyższe mogą zatrudniać tzw. praktyków w charakterze nauczycieli akademickich do prowadzenia warsztatów lub ćwiczeń o określonej tematyce. Należy zaznaczyć, że wśród nauczycieli/nauczycielek – praktyków oraz metodyków/metodyczek – praktyków coraz częściej są osoby ze stopniami naukowymi⁴⁸. Włączenie ich do systemu kształcenia nauczycieli/nauczycielek nadałoby przygotowaniu akademickiemu o charakterze stricte teoretycznym walor praktyczności i powiązania z rzeczywistymi realiami pracy w placówce oświatowej.

Poszerzeniu zakresu teoretycznego przygotowania studentów/studentek kierunków pedagogicznych i umożliwieniu im podejmowania w przyszłości pracy na różnych stanowiskach w obszarze edukacji i oświaty służyłoby także zwiększenie dywersyfikacji programowej kształcenia akademickiego, przy jednoczesnej dużej drożności pomiędzy studiami i kursami specjalistycznymi.

⁴⁷ *Diagnoza stanu szkolnictwa wyższego w Polsce*, http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/Finansowanie/fundusze_europejskie/PO_KL/Projekty_systemowe/20100727_Diagnoza_stanu_SW.pdf [data dostępu: 26.07.2011].

⁴⁸ W 2009 r. wśród 661 320 nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących 4300 posiadało stopień doktora lub doktora habilitowanego. Zarębska J., *Nauczyciele we wrześniu 2009 r. Stan i struktura zatrudnienia*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2011, http://www.ore.edu.pl/index.php?option=com_phocadownload&view=category&download=141:nauczyciele-we-wrzesniu-2009-r.-stan-i-struktura-zatrudnienia.-jadwiga-zarbska&id=15:informacja-pedagogiczna [data dostępu: 31.08.2011].

W tym kontekście **rekomendowanym działaniem** byłoby wprowadzenie przez szkoły wyższe (po ukończeniu kursu podstawowego) **większej liczby, węższych, bardziej szczegółowych i specjalistycznych, ale realizowanych w krótszym czasie (do dwóch semestrów) i zakładających mniejsze obciążenia godzinowe pedagogicznych kursów specjalnościowych. Należałoby umożliwić studentom/studentkom (poprzez rozwiązania regulaminowe oraz odpowiedni układ harmonogramu zajęć) samodzielny dobór kilku (więcej niż dwóch) specjalności w ramach kształcenia pedagogicznego.** Studenci/studentki dzięki takiemu rozwiązaniu mogliby/mogłyby zaplanować swoją ścieżkę kształcenia i odpowiadającą jej dalszą karierę zawodową według dwóch modeli: wąskiej specjalizacji pozwalającej na zdobycie głębokiej wiedzy i umiejętności w wybranej dziedzinie i ukierunkowanie zawodowe na podjęcie pracy w wybranym typie placówki, lub też zgromadzenie szerokich kwalifikacji z różnych dziedzin, pozwalających poszukiwać pracy na różnych stanowiskach w obszarze edukacji i oświaty.

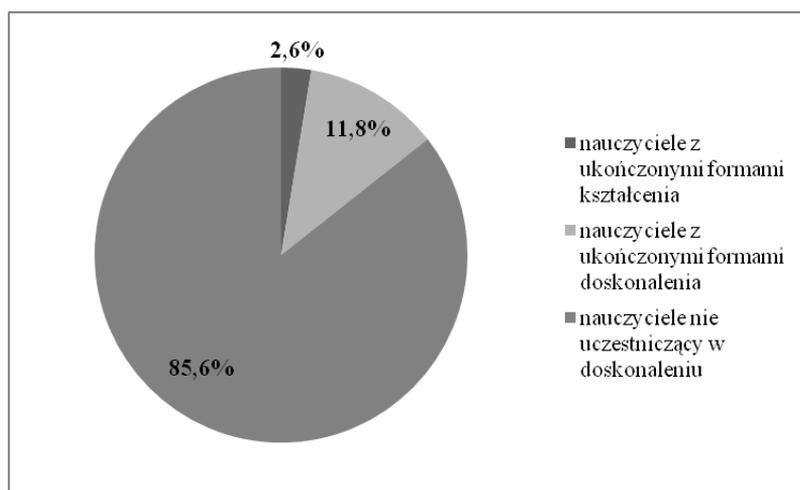
■ **PRZYGOTOWANIE NAUCZYCIELI/NAUCZYCIELEK DO FUNKCJONOWANIA W ŚRODOWISKU ZAWODOWYM I NA EDUKACYJNYM RYNKU PRACY**

Świadomość praw i obowiązków nauczycieli i nauczycielek wynikających z: dokumentów regulujących ich status zawodowy, zasad ubiegania się o kolejne szczeble awansu nauczycielskiego, funkcjonowania instytucji wspierających działania szkół i pedagogów, umiejętności planowania rozwoju zawodowego, wiedzy o możliwościach rozszerzania swoich doświadczeń w toku staży i wymian kadry dydaktycznej europejskich szkół – wszystko to składa się na profesjonalizm przyszłych nauczycieli/nauczycielek i pedagogów. Z kolei ich orientacja w zakresie: uwarunkowań rynku pracy w obszarze usług edukacyjnych i opiekuńczych, panujących trendach w zatrudnieniu, zawodach nadwyżkowych i deficytowych oraz zawodach przyszłości związanych z kwalifikacjami pedagogicznymi – może zadecydować o sukcesie odniesionym w sferze profesjonalnej po zakończeniu studiów. Studenci/studentki posiadający/posiadające rzetelną wiedzę w tym zakresie będą w stanie bardziej odpowiedzialnie planować swoją przyszłość zawodową, a także poszukiwać zatrudnienia w zawodach i obszarach rynku pracy niekoniecznie związanych stricte ze szkolnictwem, w których ich kwalifikacje pedagogiczne mogą znaleźć zastosowanie. Tymczasem w ramach niniejszego opracowania sygnalizowano już marginalizowanie w programach studiów pedagogicznych treści związanych z funkcjonowaniem nauczycieli/nauczycielek w środowisku zawodowym i na edukacyjnym rynku pracy. Włączenie tego typu treści do programów wszystkich specjalności nauczycielskich i pedagogicznych jest działaniem rekomendowanym w niniejszym opracowaniu. Oddzielnym zagadnieniem jest natomiast

przygotowanie studentów/studentek do planowania oraz realizowania działań z zakresu rozwoju i doskonalenia zawodowego, w ścisłym powiązaniu z potrzebami diagnozowanymi w oparciu o systematyczną ewaluację swojej pracy oraz w kontekście wymogów rynku pracy – i na tej podstawie efektywnego kreowania swojej ścieżki zawodowej.

Kształcenie ustawiczne jest jednym z filarów społeczeństwa opartego na wiedzy. Jednak nauczyciele/nauczycielki, którzy/które powinni/powinny zaszczerpieć w swoich uczniach przekonanie o konieczności systematycznego rozwoju zawodowego i osobowościowego w toku całego życia, sami/same niechętnie podejmują się takich działań. Udział nauczycieli/nauczycielek w różnych formach kształcenia i doskonalenia zawodowego ilustruje wykres 4.

Wykres 4. Nauczyciele z ukończonymi formami kształcenia i doskonalenia zawodowego w roku szkolnym 2009/2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Zarębska J., *Nauczyciele we wrześniu 2009 r. Stan i struktura zatrudnienia*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2011.

Według danych dotyczących roku szkolnego 2009/2010, w skali kraju różne formy kształcenia (nadające nowe kwalifikacje) ukończyło 2,6% nauczycieli i nauczycielek. W tym samym okresie różne formy doskonalenia zawodowego ukończyło 11,8% omawianej grupy zawodowej. Niepokoi fakt, że aż 85,6% nauczycieli i nauczycielek w analizowanym roku szkolnym nie udokumentowało zdobycia dodatkowych kwalifikacji ani kompetencji podnoszących jakość realizowanego przez nich nauczania⁴⁹. Kontrola NIK przeprowadzona

⁴⁹ Ibidem.

w tym samym roku szkolnym wykazała natomiast nieprawidłowości w organizowaniu zewnątrzszkolnego i wewnątrzszkolnego doskonalenia zawodowego nauczycieli/nauczycielek⁵⁰, co świadczy o nieprzykładaniu wystarczającej wagi do tej formy kształcenia ustawicznego. Może to wynikać z braku wykształconych nawyków i zrozumienia znaczenia takich działań dla jakości pracy nauczyciela/nauczycielki oraz efektów nauczania, jak również z braku świadomości znaczenia odpowiednio zaplanowanego i zorganizowanego systemu wewnętrznego doskonalenia kadry nauczycielskiej dla jakości pracy placówki oświatowej. Dlatego tak ważne jest zachęcanie i przygotowywanie studentów/studentek do aktywnego udziału w doskonaleniu zawodowym oraz podejmowania przez nich dalszych form kształcenia – w toku całej ich kariery zawodowej. Wydaje się, że szkoły wyższe kształcące na kierunkach pedagogicznych mogą się czynnie włączyć w system doskonalenia zawodowego pedagogów, co może przynieść wielorakie korzyści. **Rekomendowanym działaniem byłoby organizowanie przez szkoły wyższe kształcące pedagogów seminariów i konferencji skierowanych do nauczycieli/nauczycielek – praktyków, metodyków/metodyczek, oraz kadry akademickiej specjalizującej się w danej dziedzinie. Do udziału w tego typu wydarzeniach naukowych należy włączyć studentów/studentki kierunków pedagogicznych i specjalności nauczycielskich. Tematyka spotkań powinna dotyczyć najbardziej aktualnych problemów współczesnej edukacji.** Szkoła wyższa będąca organizatorem seminariów i konferencji o tak określonej grupie odbiorców stwarzałaby doskonałą okazję do wymiany doświadczeń pomiędzy środowiskiem akademickim, a środowiskiem zawodowym nauczycieli/nauczycielek. Podnosiłoby to prestiż tej instytucji naukowej, ale byłoby także cennym doświadczeniem dla jej kadry dydaktycznej – mogliby wtedy porównać wyniki własnej pracy badawczej z opiniami praktyków. Wspierałoby to rozwój zawodowy nauczycieli/nauczycielek poprzez pogłębienie ich związków ze środowiskiem naukowym i zapoznanie z najnowszym dorobkiem badawczym. Jednak najważniejszą korzyścią płynącą z tego typu działań byłoby zaszczerpienie studentom/studentkom

⁵⁰ Według NIK aż 71% skontrolowanych samorządów nie wykorzystało środków wyodrębnionych na cel doskonalenia zawodowego nauczycieli, w 61% skontrolowanych szkół nie został ustalony sposób organizacji wewnątrzszkolnego systemu doskonalenia kadry pedagogicznej, w 64% skontrolowanych szkół tematyka szkoleń zawarta w planach doskonalenia wewnątrzszkolnego nie odpowiadała zadaniom służącym podnoszeniu jakości pracy szkoły wyznaczonym w rocznych planach rozwoju szkoły. *Informacja o wynikach kontroli funkcjonowania systemu awansu zawodowego nauczycieli*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2008.

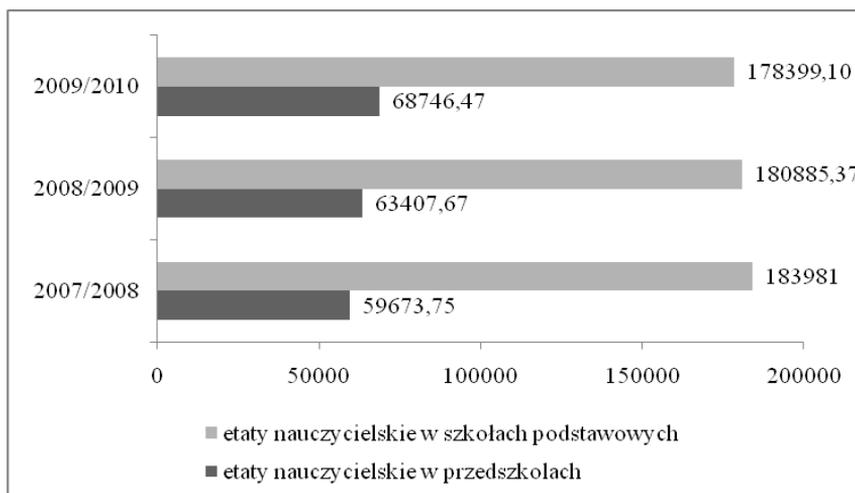
świadomości znaczenia doskonalenia zawodowego i nawyku partycypacji w różnych jego przejawach w przyszłej karierze.

Zadaniem szkoły wyższej jest także promowanie mobilności studentów/studentek i nauczycieli/nauczycielek. W toku przygotowania teoretycznego do wykonywania zawodu u przyszłych nauczycieli/nauczycielek powinno się kształtować nawyk poszukiwania i podejmowania współpracy w środowisku związanym z edukacją, tak w kraju, jak i zagranicą. **Podstawą do rozwijania szerokiej akcji informacyjnej na temat staży i wymian (dla studentów/studentek, kadry akademickiej, ale też nauczycieli/nauczycielek – praktyków) powinny być wzmiankowane seminaria i konferencje. Nie tylko studenci/studentki, ale także nauczyciele/nauczycielki czynni/czynne zawodowo powinni/powinny być szczegółowo informowani/informowane oraz zachęcani/zachęcane do poszerzania swojego doświadczenia poprzez wyjazdy zagraniczne i kontakty z przedstawicielami/przedstawicielkami swojego środowiska zawodowego z innych krajów. Rekomenduje się także prowadzenie stałej akcji informacyjnej na ten temat skierowanej do studentów/studentek uczelni wyższej.** Akcja ta może przybrać formę newsletterów przesyłanych cyklicznie na adresy mailowe studentów/studentek i pracowników dydaktycznych (oraz zainteresowanych współpracą międzynarodową nauczycieli), spotkań informacyjnych z pracownikami dziekanatu odpowiedzialnymi za współpracę międzynarodową, ulotek i plakatów kolportowanych na uczelni. Tematyka mobilności zawodowej nauczycieli/nauczycielek powinna się też znaleźć w programie rekomendowanych zajęć dotyczących przygotowania studentów/studentek do funkcjonowania w środowisku zawodowym. Jest to zagadnienie wyjątkowo ważne dla przygotowania teoretycznego nauczycieli/nauczycielek. Zbudowanie u przyszłych pedagogów przekonania o wartości wymiany doświadczeń i znaczeniu poznawania innych systemów edukacyjnych może ich zachęcić w przyszłości do czynnego uczestnictwa i nawiązywania kontaktów w międzynarodowym środowisku zawodowym. Przygotuje ich także do realizowania wraz ze swoimi uczniami projektów edukacyjnych we współpracy ze szkołami z innych krajów. Równie cenne może być propagowanie wśród studentów tzw. dobrych praktyk – rozwiązań w zakresie edukacji i oświaty zastosowanych w innych krajach, które mogą stanowić inspirację i źródło pomysłów dla polskich nauczycieli/nauczycielek.

Trzeba też zaznaczyć, że absolwenci/absolwentki studiów pedagogicznych znajdują się w trudnej sytuacji na rynku pracy. Zmniejsza się liczba eta-

tów nauczycielskich w publicznych i niepublicznych szkołach podstawowych. Przybywa natomiast w ostatnich latach (także w związku z wprowadzanymi ułatwieniami przy zakładaniu przedszkoli, punktów przedszkolnych i klubów dziecięcych) etatów dla wychowawców w placówkach wychowania przedszkolnego. Szczegółowe dane na ten temat przedstawia wykres 5.

Wykres 5. Liczba etatów nauczycielskich w placówkach wychowania przedszkolnego i szkołach podstawowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Jak wynika z przedstawionych na wykresie danych, tylko na przestrzeni trzech ostatnich lat liczba etatów nauczycielskich w szkołach podstawowych zmalała o 5581,9, natomiast w przypadku placówek wychowania przedszkolnego liczba etatów wzrosła o 9072,72. Dane te mogłyby napawać optymizmem, gdyby nie wzmiankowany w poprzednim rozdziale niniejszego opracowania problem stałego, utrzymującego się co roku wysokiego napływu na rynek pracy nowych roczników wykształconych pedagogów i nauczycieli/nauczycielek. Biorąc pod uwagę, że tylko w bieżącym roku akademickim studia rozpoczęło ponad 30 000 potencjalnych pedagogów, przy sygnalizowanym minimalnym poziomie liczby osób niekończących studiów trzeba przyjąć, że każdego roku wzrost liczby specjalistów/specjalistek z zakresu edukacji i wychowania przewyższa o kilkanaście tysięcy wzrost liczby etatów w opiece i szkolnictwie. W odniesieniu do powyższych rozważań należy wskazać, że studia pedagogiczne powinny przygotowywać absolwentów/absolwentki nie tylko do pracy w placówkach oświatowych, ale także do podejmowania alternatywnych ścieżek zawodowych i zatrudnienia w zawo-

dach, w których będą mogli/mogły z powodzeniem wykorzystywać swoje kwalifikacje pedagogiczne. **Dlatego tak ważne i pożądane jest prowadzenie przez szkoły wyższe szerokiej akcji informacyjnej na temat dostępnych absolwentom/absolwentkom możliwości znalezienia zatrudnienia po ukończeniu studiów. Konieczne jest przy tym przedstawienie kandydatom/kandydatkom na studia już na etapie rekrutacji (podczas prowadzenia akcji promocyjnej danego kierunku, organizowanych „drzwi otwartych”) nie tylko profilu zawodów, do których kształci dany kierunek, ale także trendów panujących na rynku pracy w danym obszarze, rzeczywistych możliwości zatrudnienia w placówkach o określonym profilu. Tego typu akcję informacyjną, prowadzoną poprzez uczelniane Biura Karier, należy kontynuować w toku całych studiów. Należy też wprowadzić tematykę edukacyjnego rynku pracy i panujących na nim trendów do programu rekomendowanego bloku zajęć poświęconych przygotowaniu studentów do funkcjonowania w środowisku zawodowym.** Treści przekazywane w ramach takiej akcji informacyjnej bądź zajęć powinny przede wszystkim dotyczyć alternatywnych wobec kariery nauczycielskiej w przedszkolach i szkołach możliwości zatrudnienia nauczycieli/nauczycielek i pedagogów w zawodach związanych z edukacją i wymagających kwalifikacji pedagogicznych. Należy zwrócić uwagę przede wszystkim na tzw. zawody przyszłości w obszarze edukacji, związane z dynamicznie rozwijającym się rynkiem usług e-learningowych. Studenci/studentki powinni/powinny też być zachęcani/zachęcane do poszukiwania w przyszłości pracy w zawodach związanych z coachingiem i szkoleniami. Rozwinięcie tego rodzaju akcji informacyjnej przez szkołę wyższą jeszcze w okresie organizowania naboru studentów/studentek pozwoli na przyjęcie na studia osób świadomie planujących swoją ścieżkę zawodową. Przygotowanie studentów/studentek w toku kształcenia teoretycznego do poruszania się na rynku pracy może zapobiegać ich późniejszym problemom ze znalezieniem pracy odpowiadającej posiadanym kwalifikacjom i predyspozycjom.

Rekomendowanym działaniem jest też organizowanie dla studentów/studentek dodatkowych kursów i szkoleń dotyczących przedsiębiorczości. Można w ich trakcie zaznajamiać uczestników/uczestniczki z zasadami otwierania przedszkoli, punktów przedszkolnych, klubów dziecięcych. Częścią programu takich szkoleń powinny być prawne zasady funkcjonowania tego typu placówek oraz zasady prowadzenia działalności gospodarczej z tego zakresu. Uczelnie mogą zorganizować takie szkolenia jako zajęcia fakultatywne dla studentów/studentek (np. współfinansowane ze środków Unii Europejskiej) lub na

zasadach komercyjnych. Poszerzy to wiedzę i świadomość studentów dotyczącą planowania swojej przyszłości zawodowej. Takie działanie może się też przełożyć na większą aktywność zawodową absolwentów kierunków pedagogicznych.

Świadomemu planowaniu swojego rozwoju zawodowego może też służyć zachęcanie studentów/studentek od pierwszego roku studiów do budowania osobistego portfolio zawodowego. **Studentom/studentkom zaleca się tworzenie kolekcji artefaktów związanych z osiągnięciami, badaniami i pracami wykonywanymi w związku ze studiami wyższymi – w formie tradycyjnej, elektronicznej, bądź przy wykorzystaniu specjalistycznych, dedykowanych narzędzi (jak np. program Mahara).** Gromadzenie w wybranej formie i w samodzielnie zaprojektowanej bazie materiałów dotyczących studiowanych przedmiotów, przygotowywanych opracowań, esejów, raportów, wyników przeprowadzanych badań i obserwacji, świadectw, dyplomów, certyfikatów dokumentujących osiągnięcia i zdobywane kwalifikacje z jednej strony kształci wiele kompetencji kluczowych (jak selekcjonowanie i strukturalizowanie informacji oraz późniejsza ich prezentacja), z drugiej strony stwarza studentowi/studentce podstawę do refleksji nad własnym rozwojem osobowościowym i zawodowym. Umożliwia także szybkie wyszukanie i zaprezentowanie, np. potencjalnemu pracodawcy, dokumentów potwierdzających kwalifikacje czy zademonstrowanie próbek własnych prac, ułatwia kompletowanie dokumentów aplikacyjnych wymaganych przez pracodawców w procesach rekrutacyjnych. Do tego typu działań powinni zachęcać studentów/studentki wszyscy nauczyciele akademicki prowadzący zajęcia dydaktyczne. Tematyczne spotkania szkoleniowe dotyczące teoretycznych zasad budowania portfolio mogą być organizowane w ramach wspólnego samokształcenia studentów/studentek, np. za pośrednictwem uczelnianych Biur Karier.

Podsumowując powyższe analizy można stwierdzić, że jeśli podstawą budowy gospodarki i społeczeństwa opartego na wiedzy ma być między innymi aktywność i przedsiębiorczość wszystkich uczestników rynku pracy, kształcenie takich postaw powinno być również częścią przygotowania teoretycznego na studiach pedagogicznych.

■ **PRZYGOTOWANIE TEORETYCZNE NAUCZYCIELI/NAUCZYCIELEK W ŚWIETLE WYNIKÓW BADAŃ EMPIRYCZNYCH**

Badania literaturowe i analiza desk research danych zastanych pozwoliły na nakreślenie instytucjonalno-prawnego tła systemu teoretycznego przygotowania nauczycieli/nauczycielek w szkołach wyższych kształcących na kierunkach pedagogicznych. Umożliwiły one również wskazanie najważniejszych obszarów problemowych, w których zdiagnozowano ograniczenia i deficyty wpływające niekorzystnie na stopień przygotowania nauczycieli/nauczycielek do wykonywania zadań zawodowych. Na tej podstawie sformułowano pierwsze wnioski i rekomendacje dotyczące działań mających na celu niwelowanie barier i niedostosowań w modelu przygotowania zawodowego pedagogów, a także wdrażania rozwiązań pozwalających na zwiększenie efektywności systemu kształcenia nauczycieli/nauczycielek oraz ich przygotowania do pełnienia pracy dydaktycznej i wychowawczej w przedszkolach i szkołach podstawowych (w klasach I–III).

W ramach projektu „*Praktyka na miarę szyta*” Program praktyk pedagogicznych podnoszących jakość kształcenia w zawodzie nauczyciela realizowanego przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Łodzi przeprowadzono badanie fokusowe wśród ekspertów w dziedzinie zintegrowanej edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej oraz badanie ankietowe wśród nauczycieli/nauczycielek – opiekunów i studentów/studentek biorących udział w praktykach pedagogicznych. Wyniki przeprowadzonych badań zaprezentowano w dalszej części niniejszego rozdziału.

Metodologia badań

Celem badania fokusowego było pozyskanie informacji na temat aktualnego stanu organizacji i realizacji praktyk pedagogicznych oraz merytorycznego przygotowania do nich studentów/studentek kierunków pedagogicznych, z perspektywy dyrektorów placówek oświatowych. Ma to posłużyć zbudowaniu innowacyjnego modelu praktyk pedagogicznych dla studentów pedagogiki WSP w Łodzi. Wywiady przeprowadzono w dwóch grupach 9 grudnia 2010 roku w Łodzi. W celu zgromadzenia poszukiwanych informacji moderatorzy podczas dyskusji koncentrowali uwagę uczestników na kluczowych dla badania zagadnieniach:

- procedurach i kryteriach przyjmowania studentów/studentek na praktyki pedagogiczne w placówkach oświatowych;
- systemie organizacji i oceny praktyk w placówkach;
- analizie SWOT aktualnie realizowanych praktyk pedagogicznych (wskazanie mocnych i słabych stron, zagrożeń i korzyści funkcjonującego modelu praktyk zawodowych nauczycieli/nauczycielek);
- wskazaniach dotyczących podniesienia jakości praktyk pedagogicznych;
- pożądanym kompetencjach praktykanta i przyszłego nauczyciela/nauczycielki na I etapie kształcenia.

W ramach projektu oprócz badania fokusowego przeprowadzono badanie ankietowe. Jego uczestnikami byli nauczyciele/nauczycielki – opiekunowie praktyk w placówkach oświatowych oraz biorący w nich udział – studenci/studentki kierunków pedagogicznych. Badanie to przeprowadzono z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety w październiku i listopadzie 2010 roku. Kwestionariusz dla nauczycieli/nauczycielek pełniących w swoich placówkach oświatowych funkcję opiekuna/opiekunki praktykanta/praktykantki obejmował 26 pytań (otwartych i zamkniętych). Na kwestionariusz dla studentów/studentek mających już za sobą jeden lub kilka etapów praktyk pedagogicznych składały się 24 pytania (otwarte i zamknięte). Pytania zawarte w kwestionariuszach skierowanych do obu grup respondentów dotyczyły: przygotowania merytorycznego (zarówno studentów/studentek, jak i opiekunów/opiekunek) do odbywania praktyk, sposobu organizacji praktyk, znaczenia praktyk dla przygotowania zawodowego nauczycieli/nauczycielek, oceny jakości współpracy i ko-

munikacji na linii praktykant/praktykantka – opiekun/opiekunka, oceny istniejącego modelu praktyk zawodowych, a także możliwości ulepszenia tego modelu oraz korelacji pomiędzy systemem teoretycznego przygotowania nauczycieli/nauczycielek w czasie studiów wyższych a faktycznymi wymogami praktyki odbywanej w przedszkolach i szkołach.

Charakterystyka badanej populacji

Do uczestnictwa w sesjach fokusowych zostali zaproszeni eksperci w dziedzinie edukacji i realizacji praktyk pedagogicznych – dyrektorzy placówek oświatowych przyjmujących studentów/studentki na praktyki zawodowe. W badaniu wzięło udział 24 dyrektorów placówek oświatowych rekomendowanych przez Wydział Edukacji Urzędu Miasta Łodzi. Trzech dyrektorów uczestniczących w sesjach kierowało przedszkolami, a dwudziestu jeden prowadziło szkoły podstawowe. W grupie uczestników badania znalazło się dwóch mężczyzn oraz 22 kobiety. Ostatecznie w pierwszej sesji fokusowej (przeprowadzonej 9 grudnia 2010 roku w godz. 11.00–14.00) wzięło udział 13 uczestników, natomiast druga grupa (uczestnicząca w sesji 9 grudnia 2010 roku w godz. 15.00–18.00) liczyła 9 osób.

W badaniu ankietowym nauczycieli/nauczycielek wzięło udział 100 pracowników placówek oświatowych pełniących w przeszłości funkcję opiekuna praktyk. Wśród tej grupy respondentów 65% zatrudnionych było w przedszkolach, a 35% w szkołach podstawowych. Pod względem stopnia awansu zawodowego zdecydowaną większość stanowili nauczyciele/nauczycielki dyplomowani/dyplomowane (61%). Pozostali ankietowani/ankietowane nauczyciele/nauczycielki posiadali(-ły) odpowiednio stopnie: nauczyciela/nauczycielki mianowanego/mianowanej (5%), nauczyciela/nauczycielki kontraktowego/kontraktowej (33%) i nauczyciela/nauczycielki stażysty/stażystki (1%). Wszyscy/wszystkie ankietowani/ankietowane nauczyciele/nauczycielki posiadali/posiadały też wykształcenie wyższe, przy czym 7% z nich ukończyło studia I stopnia (licencjackie), 35% posiadało tytuł magistra, zaś 58% ankietowanych opiekunów/opiekunek praktyk poza studiami magisterskimi ukończyło studia podyplomowe.

W badaniu ankietowym wzięło udział także 500 studentów/studentek, którzy/które odbyli/odbyły już praktyki zawodowe. Spośród ogółu: 43% badanych studentów/studentek odbyło do tej pory jeden etap praktyk, 26% miało za sobą dwa cykle praktyk, zaś 31% uczestniczyło w trzech i więcej praktykach

zawodowych. Wśród ankietowanych studentów/studentek 63% brało udział w praktykach w szkołach. Jednocześnie 79% uczestników/uczestniczek badania kwestionariuszowego miało już za sobą praktyki w przedszkolu.

Analiza wyników badań

Najważniejszym celem badań przeprowadzonych na potrzeby projektu było zgromadzenie informacji na temat obecnie funkcjonującego modelu praktyk zawodowych odbywanych przez studentów/studentki kierunków pedagogicznych, umożliwiających stworzenie innowacyjnego programu praktyk pedagogicznych poprawiającego jakość przygotowania zawodowego nauczycieli/nauczycielek przedszkoli i szkół podstawowych. Z tego względu zarówno pytania stawiane respondentom/respondentkom w kwestionariuszach, jak i scenariusz, według którego prowadzone były zogniskowane wywiady grupowe, koncentrowały się wokół kwestii przygotowania, organizacji, realizacji i ewaluacji właśnie praktyk zawodowych przyszłych nauczycieli/nauczycielek. Jednocześnie część pytań sformułowanych w ankietach oraz część wypowiedzi uczestników fokusów odnosiła się również do teoretycznego przygotowania do wykonywania obowiązków zawodowych, odbieranego przez studentów/studentki na studiach wyższych. Na podstawie analizy modułów tematycznych uwzględnionych w ramach przeprowadzonych badań zostały sformułowane wnioski i rekomendacje przedstawione w niniejszym podrozdziale.

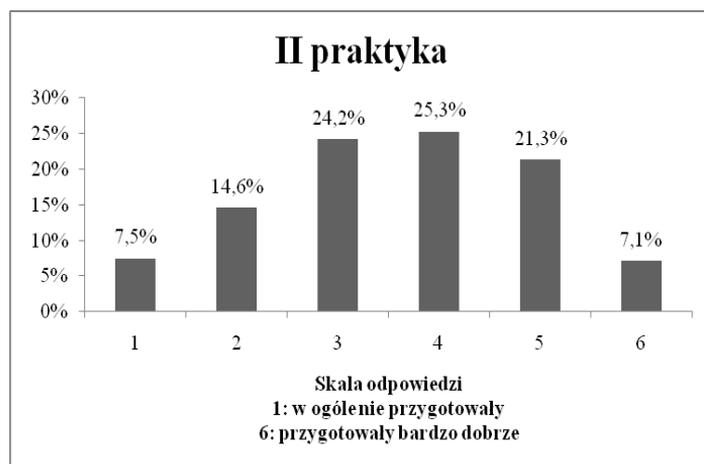
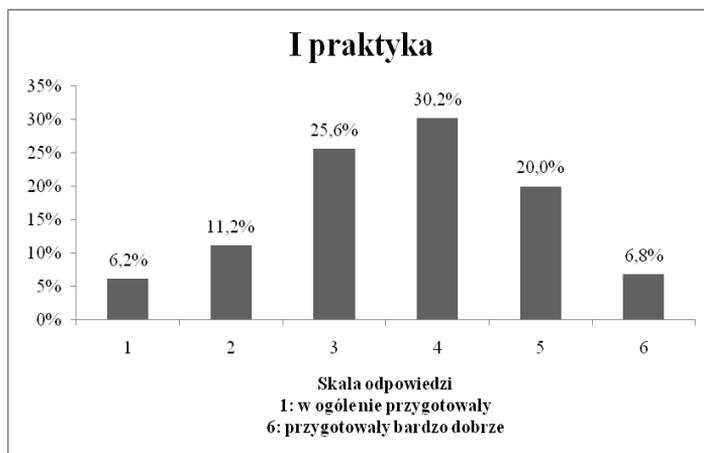
Teoretyczne przygotowanie zawodowe w opiniach studentów/studentek pedagogiki

Opinie studentów/studentek na temat stopnia ich przygotowania do wykonywania zawodu nauczyciela/nauczycielki (czego miernikiem miały być odbyte przez nich praktyki pedagogiczne) zebrano w czasie badania kwestionariuszowego przeprowadzonego przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Łodzi na próbie 500 studentów/studentek pedagogiki.

Praktyki pedagogiczne są dla studentów/studentek pierwszym zetknięciem z praktycznym aspektem potencjalnie wykonywanego przez nich w przyszłości zawodu. Są one zatem pierwszą rzeczywistą weryfikacją merytorycznego przygotowania i osobistych predyspozycji studentów do wykonywania tej profesji. Tymczasem odpowiedzi udzielane przez studentów/studentki sugerują,

że odbywane przez nich w trakcie studiów przygotowanie do praktyk nie może zostać ocenione jako bardzo dobre. Szczegółowy rozkład odpowiedzi na pytanie zawarte w kwestionariuszu dla studentów przedstawia wykres 6.

Wykres 6. Rozkład odpowiedzi studentów na pytanie: *W jakim stopniu studia merytorycznie przygotowały Pana(-ią) do odbywania praktyk?*

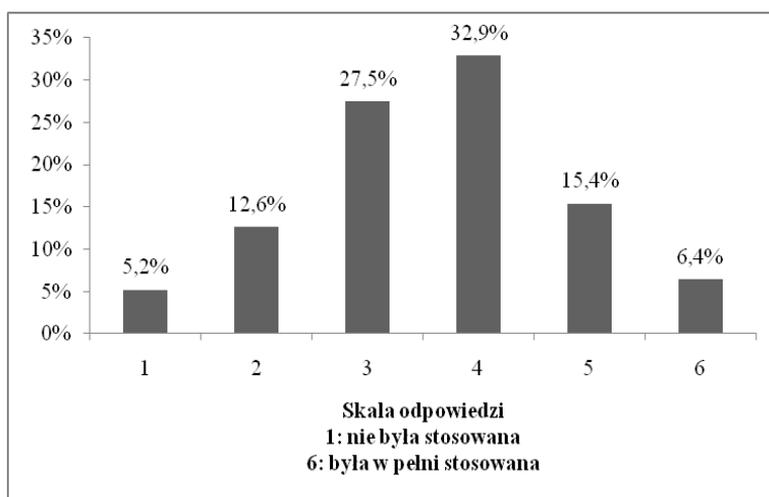

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Łodzi.

Tylko 6,8% studentów/studentek uznało, że studia bardzo dobrze przygotowały ich/je merytorycznie do odbycia pierwszej praktyki. Niewiele więcej, bo 7,1% studentów/studentek (tych spośród ankietowanych, którzy/które brali/brały udział w kolejnym etapie praktyk), udzieliło analogicznej odpowiedzi co do swojego przygotowania do odbycia drugiej praktyki. Niepokojący jest fakt, że około

¹/₅ respondentów/respondentek (17,4% uczestników/uczestniczek pierwszej praktyki oraz 22,1% uczestników/uczestniczek drugiej praktyki wskazujących odpowiedzi „1” lub „2” na skali) negatywnie oceniła swoje merytoryczne przygotowanie do realizacji praktyk. Zwracają przy tym uwagę pewne dysproporcje w odpowiedziach udzielanych przez studentów/studentki w kontekście odbywania przez nich pierwszej i drugiej praktyki. Czują się oni/one bowiem nieco lepiej przygotowani/przygotowane właśnie do odbywania praktyki ogólnopedagogicznej, która ma w przeważającej mierze charakter obserwacyjny. Większa liczba odpowiedzi negatywnie oceniających zakres uzyskanego na uczelni przygotowania pojawiła się w kontekście drugiej praktyki. Można przypuszczać, że wynika to z większego zakresu praktycznych działań o charakterze wychowawczym i dydaktycznych – samodzielnych i asystenckich, do jakich zobligowani/zobligowane są studenci/studentki podczas drugiej praktyki. Może to prowadzić do wniosku o problemie występującym w obecnym modelu kształcenia nauczycieli/nauczycielek – młodym pedagogom podstawową trudność sprawia przełożenie zdobytej na studiach wiedzy teoretycznej na praktyczne działania zawodowe. Powyższą konkluzję może potwierdzić również rozkład odpowiedzi studentów/studentek na pytanie: *W jakim stopniu wiedza przekazywana w trakcie studiów była stosowana na praktykach zawodowych, które Pan(-i) odbywał(-a)?* przedstawiony na wykresie 7.

Wykres 7. Rozkład odpowiedzi studentów na pytanie: *W jakim stopniu wiedza przekazywana w trakcie studiów była stosowana na praktykach zawodowych, które Pan(-i) odbywał(-a)?*

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Łodzi.

Tylko 6,4% ankietowanych studentów/studentek wykorzystywało w pełni wiedzę pozyskaną w czasie studiów wyższych w praktyce odbywanej w przedszkolach i szkołach. Natomiast prawie $\frac{1}{5}$ badanych studentów/studentek (18%), wcale lub prawie wcale nie wykorzystywała w czasie praktyk wiedzy przekazywanej na studiach pedagogicznych.

Studenci/studentki w pytaniach otwartych sformułowanych w przedstawionej im ankiecie zostali poproszeni / zostały poproszone także o wskazanie działań, które mogłyby sprawić, że merytorycznie studia lepiej przygotowywałyby do odbywania praktyk, a przekazywana w czasie studiów wiedza była stosowana na praktykach. Zdecydowanie najczęstszą odpowiedzią (w przypadku obu pytań) było wskazanie przez studentów/studentki konieczności zwiększenia przez uczelnie liczby zajęć o charakterze ćwiczeniowym, konwersatoryjnym, warsztatowym oraz bezpośrednie powiązanie ich tematyki z realiami pracy w placówkach oświatowych. Inne najczęściej pojawiające się propozycje to:

- zaangażowanie do prowadzenia zajęć akademickich osób posiadających doświadczenie w praktycznej pracy w przedszkolach i szkołach (praktykujących nauczycieli i metodyków);
- zwiększenie liczby zajęć, w ramach których studenci/studentki obserwują prawdziwe lekcje prowadzone przez doświadczonych nauczycieli / doświadczone nauczycielki;
- zmniejszenie liczby przedmiotów ogólnych na rzecz przedmiotów zawodowych – wśród przedmiotów zbędnych, nieprzydatnych w wykonywaniu zawodu, studenci najczęściej wymieniali socjologię, filozofię i historię pedagogiki;
- przygotowanie w czasie studiów do prowadzenia i wypełniania dokumentacji nauczycielskiej, realizacji podstawy programowej, planowania pracy pedagogicznej;
- poszerzenie przygotowania psychologicznego, ze szczególnym uwzględnieniem psychicznego rozwoju dziecka, zasad komunikacji z dzieckiem i grupą w różnym wieku oraz metod rozwijania jego inteligencji.

W kontekście przytoczonych wyników badań z udziałem studentów/studentek **znajdują potwierdzenie formułowane już w niniejszym opracowaniu wnioski o konieczności uzupełnienia programów studiów pedagogicznych o treści związane z najbardziej aktualnymi zagadnieniami mogącymi znaleźć zastosowanie w codziennej pracy nauczyciela/nauczycielki. Można do**

nich zaliczyć: formalny i organizacyjny aspekt działań nauczyciela/nauczycielki, pracę z grupą uczniowską i budowanie zespołu klasowego, kształcenie umiejętności interpersonalnych, ze szczególnym akcentem na komunikację pedagogiczną z dzieckiem w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Zasadne okazało się także rekomendowanie zmian w metodyce pracy ze studentami/studentkami na studiach wyższych – zwiększenie liczby zajęć ćwiczeniowych, przyłożenie wagi do pracy metodami aktywizującymi studentów/studentki, pracy metodami, za pomocą których będą oni/one mogli/mogły przekazywać wiedzę uczniom.

Należy zwrócić uwagę na powszechność opinii studentów/studentek o braku kontaktu w czasie studiów z nauczycielami/nauczycielkami-praktykami i metodykami/metodyczkami edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Studenci/studentki zarzucają wykładowcom akademickim brak wiedzy na temat realiów nowoczesnej szkoły, brak zaangażowania w prowadzone zajęcia (w tym prowadzenie ćwiczeń, konwersatoriów i warsztatów metodami wykładu), prze-teoretyzowanie wiadomości przekazywanych studentom/studentkom w czasie wykładów i nieprzydatność tych informacji w praktycznej pracy z dziećmi. **Uzyskane opinie respondentów/respondentek potwierdzają rekomendowaną wcześniej konieczność angażowania do prowadzenia na uczelniach wyższych zajęć o charakterze ćwiczeniowym nauczycieli/nauczycielek – praktyków i metodyków/metodyczek przedmiotowych.** Należy się również zastanowić nad rozwiązaniem, które wyposażyłoby pracowników dydaktycznych uczelni w najbardziej aktualną, praktyczną wiedzę na temat funkcjonowania przedszkoli i szkół podstawowych, aby mogła ona zostać przekazana studentom podczas zajęć. Stąd **rekomendowanym działaniem jest zorganizowanie dla prowadzącej wykłady, ćwiczenia, konwersatoria i warsztaty kadry dydaktycznej szkół wyższych obowiązkowych praktyk w placówkach oświatowych, do pracy w których przygotowują zajęcia prowadzone przez danych wykładowców. Praktyki takie powinny obejmować 30 godzin w semestrze w przypadku tych nauczycieli akademickich, którym w kolejnym semestrze zostaną przydzielone grupy studenckie.** Pozwoliłoby to nauczycielom akademickim na odniesienie swoich doświadczeń badawczych do praktyki współczesnej edukacji. Byłoby to korzystne także dla ich pracy naukowej, gdyż pozwoliłoby na weryfikację przyjmowanych przez nich założeń teoretycznych i stawianych hipotez z praktyką dziedziny, którą się zajmują. Wiedza i umiejętności przekazywane studentom przez wykładowców zyskałyby przy

tym na aktualności. Wpłynęłoby to znacząco na jakość przygotowania merytorycznego studentów do wykonywania zawodu nauczyciela/nauczycielki. Wiedza, jaką pozyskują oni w czasie studiów, nie byłaby oderwana od realiów pracy w szkołach i przedszkolach. Praktyki dla pracowników akademickich mogłyby przybrać formę obserwacji i asystentury w zajęciach prowadzonych przez nauczycieli/nauczycielki, konsultacji z metodykami i dyrektorami placówek oświatowych. Zachętą dla tych ostatnich do wyrażania zgody na przyjęcie praktykantów może być zaproszenie praktykującego w placówce akademika do przeprowadzenia dla pracowników placówki wykładu, stanowiącego element wewnątrzszkolnego doskonalenia nauczycieli/nauczycielek. W ten sposób także środowisko nauczycielskie odniosłoby korzyści z wprowadzania powyższego modelu okresowych praktyk pedagogicznych dla kadry akademickiej. Jeśli nie będzie możliwe wprowadzenie takiego rozwiązania w regulaminach i przepisach szkół wyższych, **nauczycieli akademickich należy zachęcać do podejmowania samodzielnych inicjatyw w celu nawiązania kontaktu z placówkami oświatowymi, w których mogliby oni obserwować prowadzone zajęcia, podpatrywać najskuteczniejsze, innowacyjne metody pracy z dziećmi oraz uzyskiwać informacje o zmianach zachodzących w praktycznym funkcjonowaniu szkół i przedszkoli.**

W ankietach wypełnianych przez studentów/studentki zwraca uwagę wyraźne deprecjonowanie przydatności ogólnego przygotowania teoretycznego z zakresu nauk takich jak filozofia, socjologia, historia pedagogiki. Studenci/studentki nie dostrzegają potrzeby umiejscowienia ich wiedzy zawodowej w szerszym kontekście aksjologicznym i epistemologicznym. Postawa ta może skutkować w przyszłości brakiem głębszej refleksji nad własnymi działaniami i brakiem umiejętności opracowywania na tej podstawie autorskich strategii oraz metod pedagogicznych. Do takich działań konieczne jest bowiem posiadanie nie tylko ogólnej wiedzy pedagogicznej i psychologicznej, ale również wiedzy z zakresu nauk społecznych i humanistycznych. Wydaje się zatem, że wadą teoretycznego przygotowania nauczycieli/nauczycielek nie są treści prezentowane w ramach ogólnego kursu pedagogicznego, ale metody, jakimi są one przekazywane studentom/studentkom. **Należy zatem uczulać wykładowców przedmiotów ogólnych na konieczność prezentowania studentom/studentkom wiadomości w sposób bezpośrednio powiązany z zagadnieniami odnoszącymi się do praktycznej pracy nauczycieli i pedagogów. Może temu służyć zmiana formuły wykładu na dialog czy rozmowę nauczającą, w cza-**

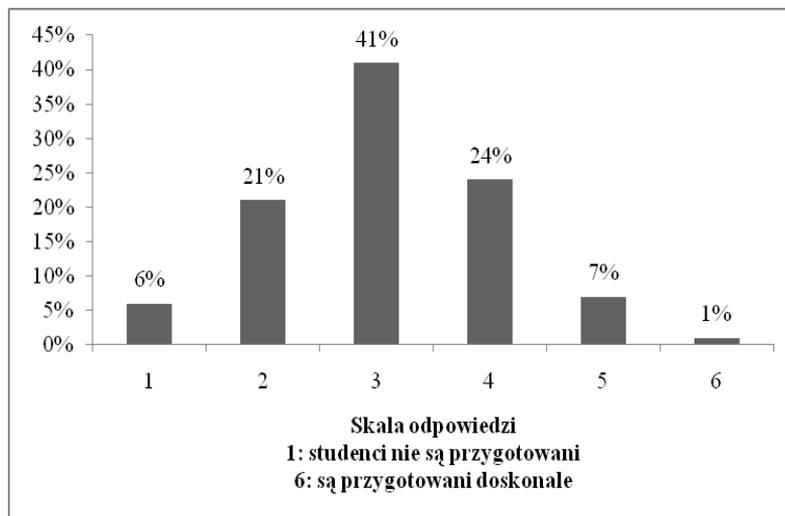
się której wykładowca zachęca studentów do zadawania pytań, poszukiwania związków i analogii między omawianymi problemami a rzeczywistością. Osiągnięciu wspomnianego celu może również służyć nadanie egzaminom akademickim praktyczniejszego charakteru. Nawet jeśli wykładany przedmiot ma bardzo ogólny charakter (np. historia myśli pedagogicznej), końcowy sprawdzian wiedzy studenta/studentki może przybrać formę pozwalającą mu/jej na odniesienie zdobytej wiedzy teoretycznej do praktycznych zagadnień pracy nauczyciela/nauczycielki (przykładowo – w przypadku wspomnianej historii myśli pedagogicznej formą egzaminu byłoby wskazanie przez studenta/studentkę najskuteczniejszej spośród poznanych koncepcji historycznych strategii wychowania w pracy z dzieckiem z ADHD wraz z uzasadnieniem). Unaoczniliby to studentom/studentkom związek wiedzy ogólnej z praktyką zawodową. Zmiana formuły egzaminów kształciłaby w większym stopniu kluczowe kompetencje studentów/studentek – przetwarzanie informacji i wykorzystywanie ich w praktyce, a nie bierne odtwarzanie.

Teoretyczne przygotowanie zawodowe w opiniach nauczycieli/nauczycielek-praktyków

Na potrzeby projektu przeprowadzono dwa badania z udziałem nauczycieli/nauczycielek – praktyków: badanie focusowe z dyrektorami placówek oświatowych przyjmujących na praktyki studentów/studentki pedagogiki oraz badanie kwestionariuszowe, w którym wzięli udział nauczyciele/nauczycielki – opiekunowie/opiekunki praktykantów/praktykantek w przedszkolach i szkołach podstawowych.

Pierwszym interesującym wnioskiem płynącym z analizy przede wszystkim wyników ankiet jest fakt, że nauczyciele/nauczycielki raczej negatywnie oceniają przygotowanie studentów/studentek do praktyk pedagogicznych (zatem także do wykonywania w przyszłości zawodu nauczyciela/nauczycielki). Świadczy o tym rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie o zakres przygotowania merytorycznego studentów/studentek – praktykantów/praktykantek, przedstawiony na wykresie 8.

Wykres 8. Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: *Jak ocenia Pan(-i) przygotowanie merytoryczne studentów do odbywania praktyk (rzeczowe i metodyczne)?*

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Łodzi.

W opinii 6% nauczycieli/nauczycielek – opiekunów/opiekunek studentki/studentki w ogóle nie są przygotowani/przygotowane do odbywania praktyk w przedszkolach czy szkołach (w przypadku pierwszej praktyki, 6,2% studentów/studentek uznało, że studia wcale nie przygotowały ich merytorycznie do odbywania praktyk, a w przypadku drugiej praktyki takiego zdania było 7,5% studentów/studentek). W odpowiedziach udzielanych na to pytanie przez nauczycieli/nauczycielki – opiekunów/opiekunki dominowały (65% wskazań odpowiedzi „3” i „4” na skali) stwierdzenia wyśrodkowane pomiędzy określeniem „studenci nie są przygotowani” a „są przygotowani doskonale”. Niepokoi bardzo niski udział wskazań oceniających przygotowanie studentów/studentek jako doskonale – takiej odpowiedzi udzielił tylko 1% respondentów/respondentek.

Co ciekawe, nauczyciele/nauczycielki poproszeni/poproszone w ankiecie o wskazanie sposobów poprawy przygotowania studentów/studentek do odbywania praktyk w wielu przypadkach proponowali/proponowały te same działania, co ankietowani/ankietowane studenci/studentki. Do najczęściej pojawiających się postulatów ze strony opiekunów/opiekunek praktyk należy zaliczyć:

- zwiększenie liczby zajęć akademickich o charakterze ćwiczeniowym i włączenie do systemu kształcenia pedagogów na uczelniach

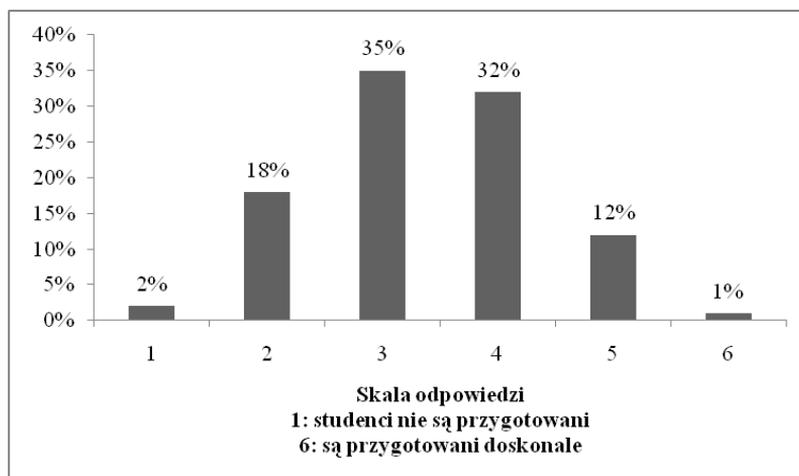
nauczycieli/nauczycielek – praktyków oraz metodyków/metodyczek przedmiotowych;

- przygotowanie studentów/studentek w toku studiów teoretycznych w zakresie organizacyjnych i formalnych obowiązków związanych z pracą nauczyciela/nauczycielki, awansem nauczycielskim, organizacją szkolnictwa;
- położenie większego nacisku na metodykę pracy z dzieckiem (przygotowanie studentów do komunikacji pedagogicznej i przekazywania wiedzy dziecku na konkretnym poziomie rozwoju psychicznego);
- wprowadzenie większej ilości godzin poświęconych rozwiązywaniu problemów wychowawczych (praca z dziećmi o specjalnych potrzebach, z uczniem trudnym, dziećmi z ADHD czy z dysleksją);
- zwiększenie liczby zajęć obserwowanych przez studentów/studentki w przedszkolach i szkołach prowadzonych przez nauczycieli/nauczycielki – praktyków.

Przeprowadzone badanie fokusowe pozwoliło z kolei precyzyjnie zdiagnozować te obszary, w których model kształcenia akademickiego przyszłych nauczycieli/nauczycielek należy udoskonalić, zmodernizować, aby jeszcze lepiej przygotowywać absolwentów/absolwentki pedagogiki do pracy dydaktycznej i wychowawczej.

Bardzo ważnym obszarem, w którym zdaniem uczestników/uczestniczek sesji fokusowej, tj. dyrektorów placówek oświatowych, studenci wykazują znaczne braki jest praca wychowawcza z pojedynczym uczniem i klasą jako zbiorowością. Potwierdzają to wyniki badania ankietowego przeprowadzonego wśród opiekunów/opiekunek praktyk. W ich świetle aż $\frac{1}{5}$ studentów/studentek jest bardzo słabo przygotowana do prowadzenia działań opiekuńczo-wychowawczych, a tylko 13% praktykantów/praktykantek radzi sobie z tego typu zadaniami bardzo dobrze lub doskonale. Szczegółowy rozkład odpowiedzi udzielonych przez nauczycieli/nauczycielki prezentuje wykres 9.

Wykres 9. Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: *Jak ocenia Pan(-i) przygotowanie studentów do pełnienia zadań opiekuńczo-wychowawczych?*

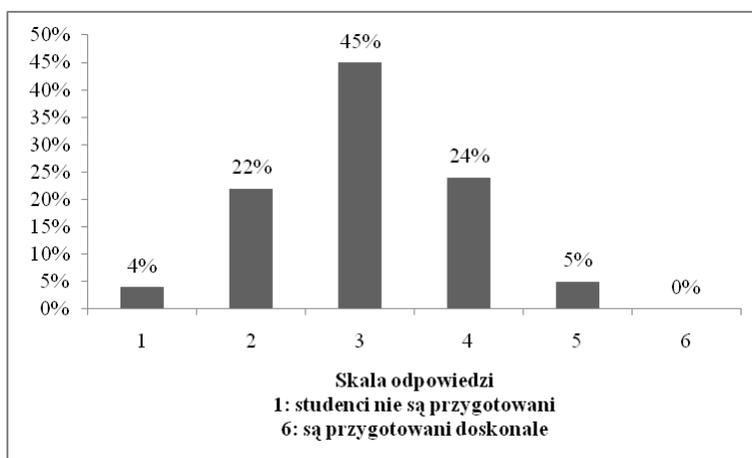
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Łodzi.

Dyrektorzy szkół i przedszkoli biorący udział w badaniu fokusowym sprecyzowali również kolejne obszary, w których braki studentów/studentek są wyjątkowo widoczne. Ich zdaniem praktykanci/praktykantki w dużym stopniu nie byli / nie były przygotowani/przygotowane do budowania autorytetu u uczniów, wykazywali/wykazywały wyraźne deficyty w komunikacji pedagogicznej z dziećmi, nie radzili / nie radziły sobie również w sytuacjach wymagających rozwiązywania konfliktów. Wiele problemów natury wychowawczej wynikało, zdaniem badanych, z małej wiedzy praktykantów/praktykantek na temat psychologii dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym oraz z niskiego poziomu kompetencji interpersonalnych, przede wszystkim w zakresie umiejętności komunikacyjnych oraz asertywności – kluczowych w pracy wychowawcy/wychowawczyni i nauczyciela/nauczycielki. **Rekomenduje się zatem zwiększenie na specjalności zintegrowana edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna liczby godzin z zakresu psychologii dziecka. Ćwiczenia w tym bloku powinny być szczególnie ukierunkowane na radzenie sobie z trudnymi sytuacjami w pracy z dzieckiem i klasą w przedszkolu oraz szkole podstawowej.** Nauczyciele akademicy realizujący te zajęcia powinni zwracać szczególną uwagę na kształcenie u studentów/studentek podczas zajęć o formule warsztatów i symulacji, umiejętności najbardziej przydatnych w przyszłej pracy – efektywnej komunikacji z dzieckiem, asertywnej postawy nauczyciela/nauczycielki wobec uczniów i klasy, rozwiązywania konfliktów na drodze negocjacji i mediacji. Zwiększenie uwagi przykłada-

nej do przygotowania psychologicznego studentów/studentek będzie miało decydujący wpływ także na skuteczność ich działań dydaktycznych.

Deficyty w zakresie przygotowania do pełnienia funkcji wychowawczych mogą przekładać się w dużym stopniu na brak umiejętności przyszłych nauczycieli/nauczycielek wywiązywania się z zadań dydaktycznych (nauczyciel/nauczycielka niepotrafiący / niepotrafiąca utrzymać dyscypliny i autorytetu w grupie ma problemy z przekazaniem dzieciom jakiegokolwiek wiedzy). O niskiej ocenie przygotowania dydaktycznego studentów/studentek pedagogiki sformułowanej przez opiekunów/opiekunki praktyk świadczą też wyniki ankiety przedstawione na wykresie 10.

Wykres 10. Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: *Jak ocenia Pan(i) przygotowanie studentów do pełnienia zadań dydaktycznych?*

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Łodzi

Należy zwrócić uwagę, że tylko 5% opiekunów/opiekunek uznało praktykantów/praktykantki za bardzo dobrze lub doskonale przygotowanych/przygotowane do podejmowania działań dydaktycznych. Dyrektorzy biorący udział w badaniu fokusowym za przyczyny takiego stanu rzeczy uznają: przestarzałe metody nauczania na studiach wyższych, powielane następnie przez absolwentów/absolwentki w pracy dydaktycznej; brak praktycznego doświadczenia kadry akademickiej i przeteoretyzowanie wiedzy przekazywanej przez nią studentom/studentkom, którzy/które nie potrafią przełożyć tej teorii na praktykę; przekazywanie studentom/studentkom wyłącznie treści – brak przygotowania ich do wykorzystywania tych treści w toku zajęć w przedszkolu i edukacji

wczesnoszkolnej, brak przygotowania do indywidualizacji nauczania; brak przygotowania do organizowania własnego warsztatu pracy i samodzielnego tworzenia narzędzi, środków dydaktycznych. Tak niska ocena stopnia przygotowania studentów/studentek pedagogiki do pełnienia zadań dydaktycznych potwierdza jeszcze raz konieczność wprowadzenia zdecydowanych, rekomendowanych w niniejszym raporcie, zmian w modelu przygotowania teoretycznego nauczycieli/nauczycielek.

Badani/badane nauczyciele/nauczycielki – opiekunowie/opiekunki i dyrektorzy placówek w trakcie sesji fokusowej wielokrotnie stwierdzali, że braki studentów/studentek w ww. zakresach biorą się w dużej mierze z nieprawidłowej, negatywnej selekcji do zawodu nauczyciela/nauczycielki. Przyjmowanie na studia pedagogiczne bardzo dużej liczby osób niewykazujących predyspozycji do pracy z dziećmi ani do nauczania, a następnie przyznawanie im formalnych uprawnień, przekłada się na niską jakość wykonywanych przez nich obowiązków zawodowych, a dla dzieci pozostających pod opieką niewykwalifikowanych wychowawców/wychowawczyń może oznaczać poważne straty, a nawet zagrożenia. Badani dyrektorzy w czasie sesji fokusowej przytaczali przypadki studentów/studentek odbywających praktyki w przedszkolach, którzy/które odmawiali/odmawiały organizacji dla dzieci zadań muzycznych lub plastycznych, motywując to brakiem tego typu zdolności. Zdarzały się też przypadki wychowawców/wychowawczyń o bardzo poważnych wadach wymowy, które uniemożliwiały prawidłową komunikację z podopiecznymi. Przywoływane były też przypadki studentów/studentek nieposiadających podstawowej wiedzy ogólnej (z zakresu języka polskiego, matematyki, przyrody). Tymczasem nauczyciel/nauczycielka pracujący/pracująca z grupami dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym musi posiadać bardzo szeroką (nawet jeśli nie specjalistyczną) wiedzę ze wszystkich dziedzin, która pomoże mu/jej wyjaśniać dzieciom najważniejsze zjawiska otaczającego ich świata (zagadnienia dotyczące środowiska, świata zwierząt, podstawy matematyki i fizyki, kluczowe dla dziejów świata wydarzenia historyczne). Dlatego **rekomenduje się wprowadzenie dodatkowych egzaminów kompetencyjnych dla kandydatów/kandydatek na studia pedagogiczne, obejmujących oprócz testu psychologicznego także sprawdzian dotyczący zdolności muzycznych i manualnych. Z kolei studentom/studentkom, którzy/które nie posiadają wymaganych w zawodzie umiejętności (plastycznych, muzycznych) lub też chcą kontynuować kształcenie na kierunku pedagogicznym mimo zdiagnozowanych**

dysfunkcji (np. wada wymowy), należy zalecić podjęcie intensywnych działań samodoskonalących i korekcyjnych. W aspekcie praktycznym i metodycznym ułatwi im to organizowanie zabaw dla dzieci, przygotowanie pomocy dydaktycznych, opracowywanie własnych metod kształcenia.

Zdaniem nauczycieli/nauczycielek – opiekunów/opiekunek i dyrektorów placówek oświatowych studenci/studentki nie są też przygotowani/przygotowane do wykonywania podstawowych zadań opiekuńczych i nie zawsze potrafią zapewnić bezpieczeństwo zabawy i nauki podopiecznych. W opinii badanych szkoły wyższe nie przywiązują znaczenia do kształcenia u studentów/studentek umiejętności przewidywania konsekwencji ich najbardziej prozaicznych czynności w klasie dla bezpieczeństwa i zdrowia wychowanków (jako przykłady podawano noszenie długich, sztucznych paznokci przez studentki, przystępowanie do zabaw z dziećmi w wysokich szpilkach, organizowanie wyścigów w sali zastawionej krzeselkami). **Dlatego też konieczne wydaje się włączenie zagadnień związanych z bezpieczeństwem i higieną pracy z dzieckiem do bloku zajęć dotyczących środowiska zawodowego i organizacyjnych aspektów pracy nauczyciela/nauczycielki.** Troska o bezpieczeństwo uczniów powinna zawsze poprzedzać wszelkie dalsze działania wychowawcze i dydaktyczne nauczyciela/nauczycielki. Sprawa ta powinna być wyraźnie akcentowana przez nauczycieli akademickich prowadzących wszystkie zajęcia specjalnościowe.

Badani/badane nauczyciele/nauczycielki i dyrektorzy placówek oświatowych zwrócili/zwróciły też uwagę na brak umiejętności studentów/studentek pedagogiki w zakresie pracy z dziećmi niepełnosprawnymi. Ich zdaniem przygotowanie do tego typu zadań już w toku kształcenia teoretycznego ma ogromne znaczenie, ponieważ zgodnie z założeniami edukacji włączającej dzieci niepełnosprawne uczęszczają obecnie nie tylko do placówek specjalnych i integracyjnych, ale także do typowych oddziałów w szkołach publicznych, zatem prawdopodobieństwo zetknięcia się przyszłych nauczycieli/nauczycielek z takim dzieckiem w praktyce zawodowej jest bardzo duże. Przy tym studenci wykazują deficyty nie tyle w teoretycznej wiedzy na temat potrzeb edukacyjnych i zasad indywidualizacji nauczania dziecka niepełnosprawnego, co w zakresie czynności opiekuńczych wobec takiego ucznia oraz prawidłowej organizacji jego miejsca pracy i zabawy. **Dlatego też należy zwracać szczególną uwagę, aby w toku zajęć na uczelni poświęconych pracy z uczniem niepełnosprawnym poruszane były zagadnienia dotyczące praktycznych czynności**

opiekuńczych nauczyciela/nauczycielki wobec takiego ucznia oraz zasad dotyczących organizacji nauki i zabawy w klasie, do której uczęszczają uczniowie niepełnosprawni, ale która nie jest klasą integracyjną lub specjalną. Zaleca się także takie organizowanie obserwacji zajęć przez studentów w toku studiów, aby zostały uwzględnione wśród nich obserwacje zajęć w klasach, do których uczęszczają uczniowie niepełnosprawni. Poza unaocznieniem studentom/studentkom rzeczywistych potrzeb dzieci niepełnosprawnych, działania takie mogą się przełożyć na zwiększenie otwartości studentów/studentek specjalności innych niż pedagogika specjalna i opiekuńcza na pracę z uczniem chorym lub niesprawnym.

W opinii dyrektorów placówek oświatowych oraz nauczycieli/nauczycielek – opiekunów/opiekunek praktyk, studenci/studentki są również często nieprzygotowani/nieprzygotowane do prowadzenia rozmów z potencjalnym pracodawcą. Posiadają wyraźne braki w zakresie autoprezentacji. **Studenci/studentki powinni/powinny zatem przykładać dużo większą wagę do sposobu, w jaki prezentują swoją osobę otoczeniu za pośrednictwem stroju, wypowiedzi, taktu i uprzejmości okazywanej innym ludziom. Powinni/powinny zdawać sobie sprawę, że będą przekazywać te postawy i zachowania swoim podopiecznym, zatem przestrzeganie norm dotyczących stroju, higieny i kultury osobistej jest częścią ich profesjonalnego wizerunku.** W tym zadaniu odgrywają również rolę wykładowcy akademicki, którzy powinni zwracać większą uwagę nie tylko na treść wypowiedzi studentów/studentek w czasie zajęć i egzaminów, ale także na formę, poprawność, kulturalny i grzeczny sposób prezentacji. Studenci/studentki są także wizytówką szkoły wyższej, w której się kształcą. Dlatego też same uczelnie powinny ułatwiać im pracę nad umiejętnością autoprezentacji oraz skutecznego poruszania się na rynku pracy. **Z tego względu rekomenduje się zorganizowanie dla chętnych studentów/studentek spotkań z doradcą zawodowym i psychologiem pracy, którzy powinni udzielać wskazówek na temat udziału w rozmowach kwalifikacyjnych i procesach rekrutacyjnych, efektywnych sposobów prezentacji swojej osoby i dokonań zawodowych.** Poprzez przygotowanie absolwentów/absolwentek do skutecznego budowania swojego wizerunku, szkoły wyższe będą wzmacniać własny prestiż i pozycję wśród innych uczelni. Z kolei studenci/studentki posiadający/posiadające rozwiniętą umiejętność autoprezentacji z łatwością odnajdą się zarówno na rynku pracy, jak i w relacjach z klasą, indywidualnymi uczniami czy ich rodzicami.

Przygotowanie teoretyczne nauczycieli/nauczycielek w toku studiów wyższych – zdobyta przez nich wiedza i wiadomości z szerokiego zakresu zagadnień o charakterze interdyscyplinarnym – warunkują powodzenie wszelkich dalszych działań dydaktycznych i wychowawczych w praktyce zawodowej. Dlatego tak istotne jest przykładanie wagi do ciągłego modernizowania, aktualizowania i optymalizowania modelu teoretycznego przygotowania zawodowego pedagogów i dostosowywania go do potrzeb nowoczesnej edukacji. Z tego względu na potrzeby projektu „*Praktyka na miarę szyta*”. Program praktyk pedagogicznych podnoszących jakość kształcenia w zawodzie nauczyciela została przeprowadzona analiza obecnie funkcjonującego systemu kształcenia nauczycieli/nauczycielek wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej, co pozwoliło na sformułowanie wniosków i rekomendacji mogących ukierunkować pożądane działania zmierzające do realizacji powyższego postulatu.

■ **BIBLIOGRAFIA**

Akty prawne i dokumenty strategiczne:

- Narodowy Plan Działań na Rzecz Dzieci 2004–2012 „Polska dla dzieci”, Warszawa 2004.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 50, poz. 400).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 207, poz. 2110).
- Strategia rozwoju edukacji na lata 2007–2013, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa 2005.
- Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku, http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/Finansowanie/fundusze_europejskie/PO_KL/Projekty_systemowe/20100727_Strategia_rozwoju_SW_w_Polsce_do_2020_roku_war_2.pdf.
- Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 84, poz. 455).
- Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie mobilności transnarodowej we Wspólnocie w celach edukacji i szkolenia: Europejska Karta na rzecz Jakości Mobilności (2006/961/WE).

- Załącznik nr 78 do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 207, poz. 2110).

Literatura przedmiotu, raporty i analizy:

- Adamek I., *Poszukiwanie „dobrego nauczyciela”*. *Kilka odniesień do pracy nauczyciela i szkoły* [w:] Muchacka B., Szymański M. (red.), *Nauczyciel w świecie współczesnym*, Kraków 2008.
- *Analiza trendów i najlepszych praktyk wynikających z dokumentów definiujących strategię szkolnictwa wyższego na świecie*, <http://www.nauka.gov.pl/finansowanie/fundusze-europejskie/program-operacyjny-kapital-ludzki/projekty-systemowe/strategia-rozwoju-sw-do-roku-2020/>.
- *Badanie dotyczące zjawiska przemocy w rodzinie wobec dzieci. Opinie kuratorów, policjantów, pracowników socjalnych, pracowników służby zdrowia oraz pedagogów szkolnych o występowaniu i okolicznościach występowania przemocy w rodzinie wobec dzieci. Raport z badania TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej*, Warszawa 2008, http://www.niebieskalinia.org/download/Badania/TNS_OBOP_I_2008.pdf.
- Bałazak M., *Źródła niepewności w pracy nauczyciela oraz propozycje ich eliminacji w procesie przygotowania zawodowego*, <http://konferencja.21.edu.pl/publikacje/1/387.pdf>.
- Chałas K., *Szanse kreowania tożsamości nauczyciela w reformującej się szkole* [w:] Jaworska A., Zalewska S., *Myśl pedantologiczna i edukacja ustawiczna nauczycieli*, Warszawa 2006.
- Czaja-Chudyba I., *Przygotowanie nauczycieli do rozwijania myślenia krytycznego u dzieci* [w:] Muchacka B., Szymański M. (red.), *Nauczyciel w świecie współczesnym*, Kraków 2008.
- Czajkowska A., *Znaczenie inteligencji emocjonalnej dla praktyki zawodowej nauczycieli* [w:] Muchacka B., Szymański M. (red.), *Nauczyciel w świecie współczesnym*, Kraków 2008.

- Czerniejewska I., *Edukacja wielokulturowa w Polsce w perspektywie antropologii*, Praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Wojciecha J. Burszty, Poznań 2008.
- Danieluk M., *Użyteczność wiedzy psychologicznej w pracy nauczyciela*, <http://www.profesor.pl/publikacja,8064,Artykuły,Uzytecznosc-wiedzy-psychologicznej-w-pracy-nauczyciela>.
- *Diagnoza stanu szkolnictwa wyższego w Polsce*, http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/Finansowanie/fundusze_europejskie/PO_KL/Projekty_systemowe/20100727_Diagnoza_stanu_SW.pdf.
- *Dzieci – ofiary przestępstw seksualnych*, http://statystyka.policja.pl/portal/st/840/50010/Dzieci__ofiary_przestepstw_seksualnych.html.
- Frejman M., Frejman S.D., *O rozwijaniu refleksyjnej postawy przyszlých nauczycieli* [w:] Muchacka B., Szymański M. (red.), *Nauczyciel w świecie współczesnym*, Kraków 2008.
- Goźlińska E., *Słownik nowych terminów w praktyce szkolnej*, Warszawa 2007.
- Hankała A., *Czego nie wiedzą nauczyciele?*, http://archiwalna.glos.pl/subp_dyn.php?id=357&action=show.
- *Informacja o wynikach kontroli funkcjonowania systemu awansu zawodowego nauczycieli*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2008.
- *Informacja o wynikach rekrutacji na studia na rok akademicki 2009/2010 w uczelniach nadzorowanych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz uczelniach niepublicznych*, http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/szkolnictwo/Dane_statystyczne_o_szkolnictwie_wyzszym/20100111_WYNIKI_rekrutacji_2009_GS.pdf.
- Jankowska M., *Rola nauczyciela w kształtowaniu dojrzałej osobowości ucznia* [w:] *Myśl pedentologiczna i edukacja ustawiczna nauczycieli*, Warszawa 2006.
- Kawecki I., *Wiedza praktyczna nauczyciela*, Kraków 2004.
- Klim-Klimaszewska A., *Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa*, Warszawa 2010.

- Kubiczek B., *Jak uczyć uczniów uczenia się*, Opole 2007.
- Kucharska Cz., *Nauczyciel nowych czasów*,
www.21.edu.pl/ks/2/207.doc.
- Łobocki M., *W trosce o kształcenie pedagogiczne nauczycieli* [w:] Horner W., Szymański M.S. (red.), *Nauczyciel i kształcenie nauczycieli. Zmiany i wyzwania*, Warszawa 2005.
- Mirski A., *Psychologiczne kompetencje w szkole* [w:] Muchacka B., Szymański M. (red.), *Nauczyciel w świecie współczesnym*, Kraków 2008.
- Murawska E., *Wychowanie w zdezorientowanym społeczeństwie* [w:] Zajączkowska I. (red.), *Rozwiązywanie konfliktów w szkole. Materiały pokonferencyjne*, Szczecin 2006.
- *Nauczyciele we wrześniu 2008 r. Stan i struktura zatrudnienia*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2009.
- Osiński Z., *W poszukiwaniu efektywnych metod kształcenia uniwersyteckiego*,
<http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/34/id/729>.
- *Przestępczość w szkole i innych placówkach oświatowych*,
http://statystyka.policja.pl/porta1/st/950/50868/Przestepczosc_w_szkole_i_innych_placowkach_oswiatowych.html.
- Sielatycki M., *Kompetencje nauczyciela w Unii Europejskiej*, „Internetowy magazyn CODN” 2005, nr 3.
- Wawak T., *Determinanty jakości kształcenia w świetle nowej strategii rozwoju edukacji w Polsce w latach 2007–2010 oraz nowej ustawy prawo o szkolnictwie wyższym*,
<http://tadeusz.wawak.pl/content/determinanty-jakosci-ksztalcenia-w-swietle-nowej-strategii-rozwoju-edukacji-w-polsce-w-latac>.
- Włoch S., *Kształcenie nauczycieli w szkołach wyższych – szanse i zagrożenia* [w:] E. Smak (red.), *Uniwersyteckie kształcenie nauczycieli wobec założeń europejskiej polityki edukacyjnej*, Opole 2003.

Internetowe bazy danych:

- www.ise.ore.edu.pl
- www.stat.gov.pl
- www.statystyka.policja.pl

■ SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Występowanie przypadków przemocy wobec dzieci w praktyce pedagogów szkolnych	36
Wykres 2. Przepięstwa o podłożu seksualnym wobec dzieci.....	37
Wykres 3. Najczęstsze przepięstwa popełniane w szkołach w latach 2007–2009	38
Wykres 4. Nauczyciele z ukończonymi formami kształcenia i doskonalenia zawodowego w roku szkolnym 2009/2010.....	51
Wykres 5. Liczba etatów nauczycielskich w placówkach wychowania przedszkolnego i szkołach podstawowych.....	54
Wykres 6. Rozkład odpowiedzi studentów na pytanie: <i>W jakim stopniu studia merytorycznie przygotowały Pana(-ią) do odbywania praktyk?</i>	61
Wykres 7. Rozkład odpowiedzi studentów na pytanie: <i>W jakim stopniu wiedza przekazywana w trakcie studiów była stosowana na praktykach zawodowych, które Pan(-i) odbywał(-a)?</i>	62
Wykres 8. Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: <i>Jak ocenia Pan(-i) przygotowanie merytoryczne studentów do odbywania praktyk (rzeczowe i metodyczne)?</i>	67
Wykres 9. Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: <i>Jak ocenia Pan(-i) przygotowanie studentów do pełnienia zadań opiekuńczo-wychowawczych?</i>	69
Wykres 10. Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: <i>Jak ocenia Pan(i) przygotowanie studentów do pełnienia zadań dydaktycznych?</i>	70